

ספר
מנחת הינוך

עם ביאור
מאור המנחה

מצוה שט
שלא לעשות מלאכה ביום חג השבועות

חג השבועות תש"פ

מכון אור כשלמה
ביתר עילית יצ"ו

©

כל הזכויות שמורות

מכון

'אור כשלמה'

טלפון: 053-3177604

m533177604@gmail.com

לתרומות ניתן לתרום בכל מערכות 'נדריים פלוס'

פתח דבר

כמדי מועד במועדו הננו שמחים להגיש לציבור הלומדים מנחת חינוך המבואר על מצות החג - מצוה שט, בו מתבאר מהות חג השבועות, באיזה תאריך יכול הוא לחול, האם אכן תורה ניתנה לישראל בחג השבועות או כפי שנראה בפשטות סוגיית הגמ' שניתנה ביום לאחר השבועות.

וזאת למודעי, כי הביאור נכתב בדרך לימוד, ואין הכוונה לקבוע מסמרות בדברי רבינו, ועל כן נעשה התשדלות גדולה להיצמד ללשונו הטהור של רבינו. גם הובא בתחילת החוברת דברי רבינו בשלימותו, על מנת כן שיוכל הלומד ללמוד מקודם את דברי רבינו, ורק אם הוא אינו מבין או לאחר שלמד את דברי רבינו - יוכל לעיין בדברינו, ולראות האם אכן למדנו נכון את דברי רבינו.

ואדרבה, נשמח לקבל הערות והארות, תיקונים והוספות, שהרי אין התורה נקנית אלא בחבורה.

ברכת ישר כח להרה"ג ר' בעריש הכהן גראף שליט"א על שעבר על החומר, והעיר את הערותיו בטוב טעם ודעת. וכן להר"ר ר' חיים מרדכי בינדר שיחי' שעבר על החומר והגיה אותו כיד ה' הטובה עליו.

ועולה על כולנה, אותם נדיבי לב שנדבה ליבם בחכמה לעמוד לימין המכון בכל עת, יה"ר שיזכו לראות אך טוב וחסד כל ימיהם, וזכות רבינו הקדוש יעמוד לימין בכל אשר יפנו, ואך טוב וחסד ירדפם כל ימים חייהם

יה"ר שעל ידי לימוד עניני היום טוב, אכן יאיר עלינו אור היום טוב, וכמאמר הרה"ק מקצק זצוקללה"ה זי"ע, ונזכה לקבל את התורה יחד עם כלל ישראל.

מערכת מאור המנחה שע"י מכון אור כשלמה

נ.ב מכיון שעדיין לא זכינו להגיע ליעד שרצינו להגיע, עדיין ניתן לרכוש מניות במפעל הקדוש, זאת על ידי חתימת הוראת קבע של עשר ₪ בחודש, על מנת לקבל שותפות של קבע בהוצאת הספר 'מנחת חינוך - מאור המנחה', ובכך לזכות להיות שותף בזיכוי הרבים בהפצת דברי קדשו של רבינו המנחת חינוך. ובוודאי זכות רבינו תעמוד לכם למליץ יושר, ובכל אשר תפנו תצליחו.

(תרומות ניתן להעביר דרך מכשירי 'נדרים פלוס' קופת 'מאור המנחה')

ספר החינוך

מצוה שט

שלא לעשות מלאכה ביום חג השבועות

(א) שלא לעשות מלאכה ביום עצרת, שזהו יום ששי בסיון, שנאמר (ויקרא כג, טו – טז) "וספרתם לכם ממחרת השבת וגו' תספרו חמשים יום". ופירוש 'ממחרת השבת', כלומר ממחרת יום טוב ראשון של פסח שבו דיבר תחילה, דאי בשבת בראשית אם כן לא יודיענו אי זהו, ונמצא שחמישים יום כלים בששה בסיון, כיצד, ט"ו ימים מניסן שהוא מלא לעולם, וכ"ט מאייר שהוא חסר לעולם, וששה מסיון, הרי חמישים. (ב) וביום החמשים זה, שהיה יום שניתנה בו תורה הוא חג העצרת, ונקרא גם כן חג השבועות. וכתוב בסוף הפרשה (שם פסוק כא) על זה היום הנכבד, "כל מלאכת עבודה לא תעשו". כבר כתבנו כי מלאכת עבודה נקראת כל מלאכה שאינה צורך אוכל נפש.

שורש מצות המועד הזה רמוז במצות ספירת העומר שבסדר זה, י"א, וקחנו משם. ודיניה, כתבתי קצתם כמנהגי בשביתת מלאכה ביום ראשון של פסח, בסדר זה, ואין צורך להאריך בשאר ימי מועדי השנה, כי ששת ימי המועדים הידועים, והן, ראשון ושביעי של פסח וראשון ושמיני של חג ועצרת וראש השנה, דין אחד לכולן לכל היתרן ולכל איסורן. וביאור כל דיניהם בארוכה במסכתא הבנויה על זה, והיא מסכת ביצה.

מנחת חינוך

(א) שלא לעשות כו'. כולד ט"ו יום כו'. דברי הרהמ"ח שכתב שני פעמים בשני המלות לחג עצרת הוא ששה בסיון. ולא כן לשון הכסף משנה פ"א מה' תו"מ ז"ל יום חמשים לספירה הוא חג השבועות ע"פ. ומבואר בר"ה סוגיא דכל תאחר דעלרת פעמים ו' ופעמי' חמשה ופעמים שבעה כולד שניהם מלאים חמשה שניהם חסרים שבעה א' מלא וא' חסר ששה ואחרים פליגי דאין בין ר"ה לר"ה אלא ד' ימים דהיינו דכל חדשי השנה א' מלא וא' חסר ועי' ערכין ד"ט ע"ב דאף לאחרים משכחת לה דניסן ואייר יהיו חסירין אם כן הוי עלרת בז' בסיון ובפרט דהלכה קי"ל כרבנן דעושין שמונה מעוברין או שמונה חסירין כמבואר שם בערכין וכ"פ הר"מ פח"י מהקה"ח ובפ"ז ללא כאחרים.

וער"מ פ"א מהתו"מ כ' דין זה דחלבי שבת אין קרבין ביה"כ וכן בה' שבת שמביא דאם חל יוה"כ בע"ש כו' או במ"ש דנראה שהוא אליבא לאחרים כמבואר בסוכה פ' החליל ע"ש בלחם משנה שתמה ע"ז ועי' בפ"י בר"ה סוגיא כי אתי עולא כתב שם דאף לרבנן דפליגי על אחרים הי' רא"ש באד"ו והי' חל יוה"כ בע"ש או במ"ש וסוגיא דהחליל ללא נראה כן כתב שיישב זה אבל זה מבואר בפ"י בה' קה"ח דפוסק ללא כאחרים שם בפח"י אם כן בזמן הראי' אינו תלוי חג הזה בימי החודש רק חמשים לספירה ופעמים בחמשה ופעמים בששה ופעמים בשבעה ולמה כ' הרהמ"ח וסינה בזה הוא ששה בסיון אף לפני החשבון שלנו הוא כן מכל מקום מלות התורה אינו כן רק החג הזה הוא תלוי בזמנו הספירה וכשיחזור ה"ד צ"ל ונקדש עפ"י הראיה יהי' החג הזה בא' מג' ימים הנ"ל וער"מ פ"א מה' בכורות שכ' הזכור שעבר עליו שנה אע"ג דעבר בל"ת כו' כמבואר בר"ה דשנ' בלא רגלים עוברים בכל תאחר.

ועי' בבה"ז בחידושים על הר"מ תמה הא מבואר בש"ס ללא משכחת לה שנה בלא רגלים רק למ"ד עכרת פעמים ה' פעמים ו' פעמים ז' אבל לאחרי' לא משכחת לה אם כן איך פסק הר"מ דשנה עובר הא הר"מ פוסק כאחרים ולאחרי' לא משכחת שנה בלא רגלים ע"ש מה שתירץ. ובאמת אדרבא דהר"מ פסק בהקה"ח ללא כאחרי' ומה שפסק בהתו"מ דמיקלע שבת ויה"כ בזה אח"ז תי' האחרונים אבל בפירוש פסק ללא כאחרי' אם כן משכחת לה שפיר ובפרט אפילו לדברי אחרים משכחת לה דהם מודים לעכרת פעמים ה' ע"ש בט"א שכ' ומאן תנא כו' אחרים הוא המבואר שם בסוגיא דר"ה הוא מלתא באפי נפשי' אבל שנה בלא רגלים משכחת לדידהו ג"כ ע"ש. ובפרט דפסק בפח"י מהקה"ח כמשנה לערכין לא כאחרי' ע"ש.

ובענין אד"ו רא"ש אף דמבואר בפ' החליל לרבנן דחינו ולא קבעינו שבת ויוה"כ כאחד מכל מקום הר"מ בפ"י המשנה במנחות גבי חל ע"ש ביה"כ הבבליים אוכלים אותו חי מבואר מדבריו דאיכלע. וליישב סוגיא דהחליל אין כאן מקומו ואי"ה נדבר מזה במלוא דקדה"ח. על כל פנים דברי הרהמ"ח אינו אלא האידנא דבשבון שאנו מחשבין לעולם ששה בסיון נ' לספירה אבל בזמן הראי' החג הזה אינו תלוי בחודש כלל ור"ע. ועי' בסנהדרין פ"ק בסוגיא שם ואין כאן מקומו:

(ב) ויום חמשים זה שהוא יום שניתנה בו תורה כו'. נראה דעתו כפסק הברייתא דסדר עולם המובא בש"ס דשבת בפרק ר"ע בסוגיא דר"י ורבנן והי' אז ששה בסיון כי ע"ש הי' דע"ש ילאו ישראל ממלכים ובשבת ניתנה תורה ר"ח ניסן ואייר הי' ביום א' כסדר החדשים וסיון ביום ב' והי' אז שבת יום הגף והיה יום החמשים בשבת ששה בסיון ואז ניתנה תורה כרבנן לאמרי בששה בסיון ניתנה תורה ע"ש דמוקי להברייתא כרבנן אם כן ניתנה תורה בי"ט אבל לפי הברייתות אחרות המובא שם דיום שיאלו ישראל ממלכים הי' ביום ה' אם כן שבת שניתנה בו תורה הי' יום נ"א לספירה ולא הי' אז י"ט די"ט הי' ביום ו' נו"ן לספירה ופלוגתא דר"י ורבנן הוא דלר"י הי' החדשים כסדרן והיה ניסן מלא ואייר חסר אם כן ניסן היה ביום ה' ואייר ביום שבת וסיון ביום א' ושבת היה זי"ן בסיון

וניתנה תורה בזי"ן בסיון אצל י"ט היה אז בשעה בסיון היינו בעש"ק ולרבנן היה גם אייר מעובר ואיקבע סיון בז' בשבת ושבת היה שעה בסיון אצל מכל מקום לא הי' י"ט אז רק בע"ש הי' י"ט דהיינו ה' בסיון לשניהם מלאים איקלע עכרת זה' בסיון כי יום וא"ו היה יום החמשי' לכה"ע ע"ש בסוגיא אס כן לא ניתנה תורה בזי"ט. אך לפי הברייתא דס"ע דבע"ש ילאו ישראל ממלכיים והי' יום הנף בשבת ובשמי' בסיון ניתנה תורה אס כן היה נתינת התורה בשבת בשעה בסיון בזי"ט של עכרת ומנהגינו דלנו אומרים בחג העכרת זמן מתן תורתנו הוא עפ"י הברייתא דס"ע. אצל לפי הברייתא דיום ה' ילאו ממלכיים אס כן לכ"ע זין לר"י זין לרבנן הי' מתן תורה זיום אחר חג העכרת ע"ש בסוגיא ועי' בא"ח סי' תל"ד במג"א הקשה היאך לנו אומרים זמן מ"ת הא זיום נ"א לספירה ניתנה תורה ולפמ"ש מנהגינו עפ"י הברייתא דס"ע. שוב ראיתי בחק יעקב סי' ת"ל שכ"כ ותמה על הטור שס שכתב בשם סה"ע דשבת הי' אז בעשור לחודש הא בס"ע מבואר דע"ש ילאו אס כן היה אז יום א' עשר לחודש ע"ש:

ובזה יש ליישב קושיא הראשונה של המג"א דלפי מה דפסקינן הלכה כר"י דזי"ן בסיון ניתנה תורה כי כריך שעה עונות ע"כ היה אז מ"ת בנ"א לספירה ע"ש. ובאמת נוכל לומר דנהי דפסקינן כר"י וז' בסיון ניתנה תורה מכל מקום פסקינן כר"ע דבע"ש ילאו ישראל ממלכיים אס כן הי' ניסן בע"ש וחסרו לניסן והי' ר"ח אייר בשבת והי' ר"ח סיון בחד בשבת והי' שבת זי"ן סיון ונו"ן לספירה דהיינו י"ט כי בשניהם חסרין עכרת בז' כמבואר לפני זה בגמ' לרבנן היו שניהם מלאים דגם אייר הי' מעובר כן יוכל ר"י לתרץ דהיו שניהם חסרים אס כן ניתנה תורה בזי"ן בסיון והי' אז יום נ' לספירה דהיינו י"ט. ע"כ לנו אומרים בשעה בסיון זמן מ"ת אף דס"ל כר"י בז' בסיון מכל מקום הי' אז נ' לספירה וי"ט של עכרת ע"כ גם אומרים זמן מ"ת. אך לכאורה קשה על הש"ס שס בשבת דמקשה על ר"י מס"ע דזיום ו' ילאו ישראל ממלכיים ומדריש ירחא לניסן ע"ש ריש ירחא דאייר חד בשבת ור"י דסיון בתרי בשבת וקשיא לר"י דאמר דבחד בשבא איקבע ירחא דסיון ומתרץ דהברייתא אתיא כרבנן. ולמה לא מתרץ ר"י דאף בניסן הי' בע"ש מכל מקום חסרו לניסן והי' אייר בשבת והי' סיון בא' בשבת ול"ע. ואין אני עוסק כעת בזה אך לעורר באתי. הכלל אף דלדין עכרת בשעה בסיון ולר"י היה בשבעה בסיון מכל מקום כיון דאף לר"י הי' י"ט של עכרת שייך שפיר לומר זמן דהיינו הי"ט הזה הוא מתה"ק. אך דברי הגמ' ל"ע אמאי לא מוקי הברייתא דס"ע כר"י וחסורי חסרי לניסן והיה סיון בא' בשבת ול"ע.

ולפמ"ש דלפי הברייתא דס"ע אס כן היה אז שבת נו"ן לספירה והי' יום טוב ל"ק מה שהקשה בכל"ח פסחים ס"ח בפלוגתא דר"א ור"י דר"א סובר שמחת י"ט רשות ור"י סובר שמחת י"ט מלוא ואמר ר"א דהכל מודים בעכרת דבעינן נמי לכס דהוא יום שניתנה בו תורה והקשו בתוס' ד"ה הכל מודים כו' אס כן מאי קאמר ר' אליעזר מה ראייה רשות למלוא הא עכרת תוכיח דהוא מלוא ע"ש וכתב הוא דר"א ור"י היו בזמן הראי' והי' עכרת פעמים ה' וז' ובחל זה' או בזי"ן ל"ש יום שניתנה

בו תורה והוי עֲלֶרְתָּ כַּשָּׂר יָמִים וְאָף בַּחֵל בְּשָׂפָה מִכָּל מְקוֹם אֵין סִבְרָא לְחַלְקָא בְּעֲלֶרְתָּ בֵּין שָׁנָה לְשָׁנָה. אֵךְ הִקְשָׁה הָא ר"א בֵּן פֶּדֶת הֵי ג"כ בְּזִמְנֵי הִרְחִיבָה וְהִיאֵךְ אִמֵּר דִּהְכֵל מוֹדִים דְּבַעֲיָנָן לְכֵס וְהָא לָא חֵל תַּמִּיד בְּיוֹם א' ע"פ. וּלְפַמ"ץ ל"ק לְפִי הַס"ע נֵהִי דְבַשְׂקָה בְּסִיּוֹן נִיתְנָה תוֹרָה וְהֵי אִזִּי י"ט שֶׁל עֲלֶרְתָּ דִּהֵי נ' לְסַפִּירָה אִם כֵּן י"ט זֶה אֵף דִּחַל עֵתָה בֵּה' אִוּ בְּזִי"ץ מִכָּל מְקוֹם שֵׁיךְ לֹמֵר דִּי"ט זֶה בְּעִינָן לְכֵס דְּבִי"ט זֶה נִיתְנָה הַתּוֹרָה אִם כֵּן ס"ל כִּהִבְרִייתָא דַּס"ע בְּשִׁלְמָא לְהִבְרִייתָא דֵה' בְּשַׁבַּת יִלְאֵוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּלְרִים אִם כֵּן הֵי אִזִּי י"ט בְּע"פ וּבְיוֹם שַׁבַּת שְׁנִיתְנָה תוֹרָה הֵי אַחַר י"ט אֵךְ לְרַבְנָן אִיקְבַּע יִרְחָא דְּסִיּוֹן בְּב' בְּשַׁבַּת כִּי הֵי אִזִּי נִיסָן וְאִייר שְׁנֵיהֶם מְלָאִים וְהֵי עֲלֶרְתָּ בֵּה' בְּסִיּוֹן וּשְׁבַת ו' סִיּוֹן הֵי אַחַר עֲלֶרְתָּ וְלִר"י דְּבַחַד בְּשַׁבַּת אִיקְבַּע יִרְחָא וְהֵי נִיסָן וְאִייר כַּסְדָּרָן א' מְלָא וְא' חִסְרָא וּמִכָּל מְקוֹם הֵי חֹג בְּיוֹם ע"פ שְׁהוּא ו' בְּסִיּוֹן וּשְׁבַת אַח"ז נִיתְנָה תוֹרָה אִם כֵּן לָא נִיתְנָה תוֹרָה בִּי"ט עֲלֶרְתָּ ל"פ לֹמֵר דִּהֵי יוֹם שְׁנִיתְנָה תוֹרָה אֲבָל לַס"ע אִם כֵּן נִיתְנָה הַתּוֹרָה בִּי"ט אֵף דִּלִּינֵוּ חֵל שְׁוָה בְּיָמֵי הַחֹדֶשׁ דִּלִּינֵוּ הֵי וְא"ו סִיּוֹן וְעֵתָה הוּא ה' אִוּ זִי"ץ מִכָּל מְקוֹם שֵׁיךְ שְׁפִיר דִּי"ט הַזֶּה נִיתְנָה בּו תוֹרָה וְשֵׁיךְ שְׁפִיר דְּבַעֲיָנָן לְכֵס כְּנ"ל פְּשׁוּט. וּמִזֵּה נ"ל ג"כ דִּהְלַכְהָ כְּבִרְיִיתָא דַּס"ע כִּיּוֹן דִּלְמִוְרָאֵי בְּתַרְאֵי ס"ל כּוֹתֵי דִּהֵינֵוּ ר"א בֵּן פֶּדֶת וּמֵר בְּרִי' דְּרַבִּינָא דִּיתִיב כּוֹלֵי שְׁתָּא בְּתַעֲנִיתָא בְּרַ מַעֲלֶרְתָּ וְר' יוֹסֵף שֶׁם דְּעַבְדֵי לִי עַגְלָא תִּילְתָּא דִּלְמֵר אִי לָאוּ הָאֵי יוֹמָא כּו' כּוֹלְהוּ ס"ל כִּהִבְרִייתָא דַּס"ע דֵּהֵי מ"ת בִּי"ט אֲבָל לְפִי הִבְרִייתוֹת דֵּה' בְּשַׁבַּת יִלְאֵוּ אִם כֵּן הֵי מ"ת בְּיוֹם שְׁאֲחַר י"ט כְּנֻלַע"ד בְּעִזְהֵי"ת.

וְעִינָן בְּמַג"א סִי' תַּר"ד הִקְשָׁה עַל רַמ"א שְׁכַתַּב שֶׁם דְּבַעֲיָוִה"כ אִסּוּר לְהַתְעַנּוֹת אֲפִילוּ ת"ח וְהוּא נּוֹבַע מֵהַש"ס שֶׁהִבְחֵנוּ דְּמֵר בְּרִיָּה דְּרַבִּינָא הוּי יִתִּיב בְּתַעֲנִיתָא כּוֹלֵי שְׁתָּא לְבַר מַעֲלֶרְתָּ וּמְפּוֹרִיא וּמַעֲלֵי יוֹמֵי דְּכִיפּוֹרֵי וְהֵינֵוּ אִם הֵי ת"ח וּבַג' יָמִים הִלְלוּ לָא הֵי מַתְעַנָּה אֲפִילוּ ת"ח וּמ"ט לָא כ' רַמ"א בְּשַׁבּוּעוֹת דִּלְאִסּוּר לְהַתְעַנּוֹת וּלְפַמ"ץ דְּמֵר בְּרִי' דְּרַבִּינָא סּוֹבַר כִּהִבְרִייתָא דַּס"ע אִם כֵּן הוּי יוֹם שְׁנִיתְנָה בּו תוֹרָה וְלָא הֵי מַתְעַנָּה אֲבָל אֲפַשֵּׁר דְּרַמ"א סּוֹבַר כְּדַעַת הַטּוֹר בְּסִי' ת"ל שְׁכ' כִּהִבְרִייתָא דֵּה' בְּשַׁבַּת יִלְאֵוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּלְרִים אִם כֵּן הַתּוֹרָה דְּנִיתְנָה בְּשַׁבַּת לָא הֵי אִזִּי י"ט ע"כ מוֹתֵר לְהַתְעַנּוֹת וּמִכָּל מְקוֹם ז"ע.

וְעִי' בְּגַמ' לְשַׁבַּת דְּבֵה' בְּסִיּוֹן בְּנָה מִזְבַּח וּלְכַאֲוֵרָה לְרַבְנָן לְשַׁבַּת הֵי אִזִּי שְׁשֵׁי בְּסִיּוֹן וְאִייר הֵי מַעֲבֹר וְא"כ ע"פ הֵי חֹג הַעֲלֶרְתָּ אִם כֵּן הֵי אֵךְ בְּנָה מַשָּׁה מִזְבַּח בִּי"ט הָא אֵין בְּנִין בַּהֲמ"ק דּוּחָה י"ט. וּבַט"א בְּחַגִּיגָה שֶׁם בְּסוּגִיא דְּעוֹלוֹת שֶׁהִקְרִיבוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבַּר כּו' הִקְשָׁה זֶה וְתִי' דֵּהֵי לְפָנֵי מ"ת וְלָא נִלְטוּוּ עוֹד עַל הַרְגְּלֵי' וְאֵף דְּמַרְע"ה בּוֹדֵאֵי הֵי מְקַיִים כִּה"ת עַד שֶׁלָּא נִיתְנָה אֵךְ בּוֹדֵאֵי בְּנִין הַמִּזְבַּח הֵי ע"פ הַדְּבָר ב"ה אֵף שְׁאִינוּ מְפּוֹרָשׁ בְּתוֹרָה כְּבַר כְּתַב הַרְמַב"ן בְּפִי הַתּוֹרָה דְּכַמָּה דְּבָרִים נִכְתַּב בְּתוֹרָה שְׁאִמֵּר אִוּ עָשָׂה מַשָּׁה וְלָא נִזְכַּר הַלְוִי וְכ"מ נִזְכַּר הַלְוִי וְלָא נִזְכַּר שְׁאִמֵּר מַשָּׁה לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי א"ל לְפָרֶשׁ כִּי יְדוּעַ מַה שְׁאִמֵּר מַרְע"ה הֵי הַכֵּל מִפִּי הַגְּבוּרָה וְאִמֵּר לְיִשְׂרָאֵל וְא"ל לְפָרֶשׁ.

וּמ"ץ הַרְהַמ"ח וְפִי' מִמַּחֲרַת הַשַּׁבַּת כְּלוֹמֵר כּו' ע' בְּמִנְחוֹת דְּפ"ה ע"ב וּדְס"ו ע"א הַרְבֵּה תְנָאִים שְׁלַמְדוּ זֶה וְר"י בְּבִרְיִיתָא הַשְּׁנִיָּה לְמַד מִזֵּה לְלָא יִדְעִינָן אִי זֶה וְעִי' בְּסוּף מַסְקֶנְתָּ הַש"ס דְּכוֹלְהוּ אִית

להו פירכא וגם ר"י אית לי' פירכא אלכא תרי תנאי בתראי זין צברי' קמייחא וזין צברי' בתרייתא אף לאין נ"מ נקט הרהמ"ח טעם זה ועיקר הדברים קבלה בידינו כמבואר בר"מ פ"ז דכן ראינו הנביאים והסנהדרין ככל דור ודור עד מרע"ה שהיו מניפין העומר בי"ט שני סל פסח וער"מ עוד ראי' והוא בפ"ז מהתו"מ ועיקר הדברים קבלה בידינו איש מפי איש עד מרע"ה ואין להאריך:

מאור המנחה

(א) שלא לעשות כו' כיצד ט"ו ימים כו'.

[רבינו החינוך כתב שחג השבועות הוא בששה בסיון וזה אינו מוכרח] דברי הרב המחבר שכתב ב' פעמים בשני המצות [- גם במצוה הקודמת 'מצות שביתה ממלאכה ביום העצרת'] דחג העצרת הוא בששה בסיון, ולא כן לשון (הכ"מ) [הרמ"ב] ב"ם (פרק א) [ח] מהלכות תמידין ומוספין הלכה א), זה לשונו 'יום חמישים לספירה הוא חג השבועות' ואינו תלוי בימי החודש, עיין שם.

[והיה אפשר לתרץ שהולך בשיטת אחרים שלשיטתם לעולם יחול בששה סיון] ודבר זה מבואר בראש השנה (סוגיא ד'בל תאחר' - דף ו ע"ב): דעצרת פעמים בששה בסיון, ופעמים בחמשה בסיון, ופעמים בשבעה בסיון. כיצד, שניהם [- ניסן ואייר] מלאים אזי יחול עצרת בחמשה בסיון, ואילו שניהם חסרים אזי עצרת יחול בשבעה בסיון, ואילו אחד מלא ואחד חסר אזי יחול בששה בסיון. דכיון שחג העצרת תלוי ביום החמישים לספירה, ואינו תלוי בימי החודש, אפשר שיחול בכל שנה במועד אחר.²

ואחרים פליגי על רבנן, וסבירא ליה 'דאין בין ראש השנה לראש השנה אלא ארבעה ימים', דהיינו דכל חדשי השנה אחד מלא ואחד חסר³, ולשיטתו לעולם יהא ניסן מלא ואייר חסר, ואם כן יחול חג העצרת לעולם בששה בסיון.

¹ דאיכא מאן דתני דעובר בלאו ד'בל תאחר' אף בשנה בלא ג' רגלים, ומיהדר בגמרא היכי משכחת לה שיעבור שנה ולא יעברו ג' רגלים, דהרי אם עברה שנה בהכרח שעברו גם ג' רגלים. אלא משכחת לה בחג השבועות לשיטת רבנן 'וכדתני רב שמעיה עצרת פעמים' וכו', ואמרינן שם: ומאן תנא דפליג עליה דרב שמעיה, אחרים היא, דתניא אחרים אומרים אין בין וכו'. [וראה עוד להלן הערה יד]

² דהא כתיב "תספרו חמישים יום והקרבתם", על כן חג השבועות יכול לחול בה' סיון - אם שני החודשים [ניסן ואייר] מלאים, שאז חמישים יום מיום ב' דפסח הוא ביום ה' סיון. שהרי מחודש ניסן נשארו חמשה עשר יום, ועוד שלושים באייר, [15+30=45] הרי בחמשה בסיון נשלמו חמישים יום. ובו' סיון - אם אחד מהחודשים מלא ואחד חסר [כמו שעושים בזמן הזה], שהרי נשארו חמשה עשר מניסן, ועוד עשרים ותשעה באייר, [15+29=44] הרי בששה בסיון נשלמו חמישים יום. ובו' סיון - אם שני החודשים חסרים, שהרי נשארו ארבעה עשר מניסן, ועוד עשרים ותשעה באייר, [14+29=43] הרי בשבעה בסיון נשלמו חמישים יום.

³ דכיון דסבירא ליה דכל החודשים הם כסדרן - אחד מלא ואחד חסר, אם כן לעולם אין בין ראש השנה בשנה זו לראש השנה בשנה שלאחריה אלא ד' ימים בשבוע. וזאת משום שששה חודשים מלאים, ועוד ששה חודשים חסרים, עולים

ולפי זה יש לומר, דהרמב"ם סבירא ליה כרבנן, שחג השבועות הוא ביום החמישים לספירה, ואפשר שיחול כל שנה במועד אחר, ועל כן לא כתב יום בחודש שבו יחול חג השבועות, אלא את יום החמישים לספירה. אולם רבינו החינוך סבירא ליה, כדעת אחרים, שחג השבועות לעולם יחול בששה בסיון, ועל כן כתב שחג העצרת הוא בששה בסיון.

[אך בערכין מבואר שגם לאחרים חג השבועות יכול לחות בז' סיון] ואמנם עיין בערכין (דף ט ע"ב), דאף לאחרים משכחת לה - באופנים מסוימים דניסן ואייר יהיו חסרים¹. ואם כן אף לשיטת אחרים יש אופנים דהוי עצרת בז' סיון², ואם כן מדוע כתב רבינו 'החינוך' דחג השבועות מצוותו בו' סיון.

[וביותר, שהלכה קיימא לן כרבנן] ובפרט קשה דהרי להלכה קיימא לן כרבנן ודלא כאחרים, דעושיין עד שמונה חודשים מעוברין בשנה או עד שמונה חודשים חסריין בשנה, כמבואר בערכין שם, דסתם משנה אזלא כוותיה³. וכן פסק הרמב"ם (פרק ח"י מהלכות קידוש החודש הלכה ט', ובפרק (ז) [ח] הלכה ח) כרבנן ודלא כאחרים, ואם כן בוודאי שיוכל לחול חג העצרת בשלושה ימים הללו.

[בכמאמר המוסגר דן באן רבינו בדעת הרמב"ם כמי פוסק ההלכה]

[ראיה שהרמב"ם סובר כדעת אחרים]

ועיין רמב"ם (פרק א מהלכות תמידין ומוספין הלכה ז) שכתב דין זה 'דחלבי שבת אין קריבין ביום הכיפורים', וכן בהלכות שבת (פרק ה הלכה כא) מביא דין זה 'דאם חל יום הכיפורים בערב שבת וכו' או במוצאי שבת', דנראה שהוא אזיל אליבא דאחרים, וכמבואר בסוכה (סוכה פרק החליל - דף נד ע"ב), דדינים אלו יתכנו רק אליבא דאחרים. דאילו אליבא דרבנן אם מיקלע יום הכיפורים סמוך לשבת מעברים או מחסרים החודש כדי שלא יחול⁴, אבל לשיטת

שלוש מאות חמישים וארבע ימים [30*6 + 29*6=354]. וכשנחלק זאת לשבע - כמנין ימות השבוע [350:7=50], ישאר שארית של ארבעה ימים.

¹ אמרו שם בגמרא, דמשכחת לה בשנה מעוברת, וזאת משום שדעת אחרים שבשנה מעוברת אין ראש השנה לראש השנה אלא חמשה ימים בלבד, שהרי ימות השנה בשנה רגילה המה 354 יום [ראה הערה קודמת] וכשנוסיף להם עוד עשרים ותשעה יום, הם עולים 383, וכשנחלק זאת לשבע [378:7=54], ישאר שארית של חמשה ימים. ואם עשוהו לחודש אדר השני מלא הרי נוסף יום אחד [354+30=384], ואם כן יהא בין ראש השנה לראש השנה ששה ימים [שהרי 384 כשנחלקו לשבע ישאר שארית של שש], ועל כן מוכרחים אנו לחסר שני חודשים רצופים בחודשי הקיץ - כדי שיושלם אותו היום, ואם כן משכחת לה אף לאחרים שיהא שני חודשים חסרים בזה אחר זה.

² וליישב דברי הגמ' בראש השנה, שלא יסתור לסוגיא בערכין, ראה מה שכתב רבינו להלן בשם הטורי אבן.

³ דתנן במתני' (ח): 'אין פוחתין מארבעה חדשים המעוברים בשנה ולא נראה יתר על שמונה'. ומפרש רב הונא למתני', ד'אין פוחתין מארבעה חדשים המעוברין בשנה' אבל שמונה חסריים עבדינן, וכן 'לא נראה לעבר יתר על שמונה' אבל שמונה מעוברין עבדינן. ואמרינן שם בגמרא (ט): 'ואף שמואל סבר לה כרב הונא... ואף רבי סבר לה כרב הונא...', אלמא דרבי ושמואל ס"ל כרבנן אליבא דרב הונא. וכן הא דסתם לן סתם משנה כרבנן ודלא כאחרים.

⁴ כמו שאמרו בגמ' (ר"ה דף כ ע"א), שאם לפי החשבון יחול יום הכיפורים סמוך לשבת - בערב שבת או במוצאי שבת, מעברים את חודש אלול, ועושים ראש השנה ביום שלושים ואחד, בכדי שלא יחול כן. [ובגמ' שם הביאו שתי טעמים לכך,

אחרים דלעולם אחד מלא ואחד חסר, ואף אם מיקלע כהאי גוונא אין מעברים או מחסרים את החודש^ה, אם כן רק לשיטת אחרים יכול לחול יום הכיפורים סמוך לשבת.

ועיין שם [בהלכות תמידין ומוספין] **בלחם משנה שתמה על זה**, דכיון דהרמב"ם מביא דינים אלו אלמא קיימא לן כאחרים, ואילו בהלכות קידוש החודש פסק להדיא דלא כאחרים, ואם כן הרמב"ם סותר את עצמו.

[ויש ליישב על פי דברי הפני יהושע]

ועיין בפני יהושע בראש השנה (סוגיא 'כי אתי עולא' - דף כ ע"א), **דכתב שם, דאף לרבנן דפליגי על אחרים** דמעברים או מחסרים את החודש אף שלא כסדרן, מכל מקום היה יכול לחול **רא"ש השנה באד"ו**^ט בזמן שהיו מקדשים על פי הראיה^ה. ואם כן גם היה יכול לחול יום הכיפורים **בערב שבת או במוצאי שבת**. ולפי זה לא קשה מידי מסתירת דברי הרמב"ם, דאף לרבנן - שהרמב"ם קיימא לן כוותיה - מצינו שיחול שבת ויום הכיפורים סמוכים, ואין זה מוכרח שיסבור כשיטת אחרים.

[אמנם מהסוגיא בהחליל לא משמע כן]

ואך קשה ד**מסוגיא דהחליל דאמרינן שם דלרבנן לא משכחת לה שבת ויום הכיפורים סמוכים**, ורק לאחרים משכחת לה, **לא נראה לומר כן** שאף לרבנן היה יכול לחול יום הכיפורים בערב שבת או במוצאי שבת, ואם כן האיך כתב דאף לרבנן משכחת לה, אמנם **כבר כתב הפני יהושע שיישב דבר זה במקומו [בסוגיא דהחליל]^א**.

או משום מתיא - שלא יסריח המת שימות באיזה מהם שיחול ראשון, משום שימתינו מלקוברו ב' ימים. או משום ירקיא - שהירקות הנאכלים חיים בשבת, יכמשו מפני שליטתו אותם לפני יומיים].

^ה דלדעת רבנן, כיון שהחשבון אינו מסודר, רק צריך שיהא עד שמונה מלאים או עד שמונה חסרים, אם כן יש כח ביד בית דין לשנות דבר זה, וכפי מה שתיקנו חכמים כן עשו בית דין. אמנם לדעת אחרים, שכל החודשים כסדרן - אחד מלא ואחד חסר, ואין זה נתון לבית דין להחליט דבר זה, אם כן אין הם יכולים לשנות דבר זה גם על ידי תקנת חכמים.

^ט סימן זה אמרו חכמים בכדי שנדע באיזה ימי השבוע אין יכול לחול בהם ראש השנה, 'לא אד"ו הראש', שאם יחול ראש השנה או ביום ד' בשבוע או ביום ו' בשבוע, אזי יחול יום הכיפורים ביום ו' או ביום א' בשבוע, וכמבואר (בהערה ז) שחכמים תיקנו באופן זה למלאות או להחסיר את החודש. וביום א' בשבוע אינו יכול לחול, מכיון שאז יחול יום 'הושענא רבא' בשבת, ומנהג נביאים של נטילת ערבה אין יכול להדחות מפני השבת (כמבואר בסוכה דף מג ע"ב), ומפני שחששו שישכח מנהג זה, לכך קבעו חכמים שראש השנה לא יחול ביום זה [וראה בתוס' (שם ד"ה לא איקלע) מפני מה חששו כל כך למנהג זה, ואילו לנטילת לולב ותקיעת שופר שהם מן התורה לא חששו, לדחות ראש חודש מפני זה].

^ו שכתב שם להקשות, האיך היו דוחים את יום קביעות החודש, והרי דבר זה הוא מן התורה, ואף דוחה את השבת, ואיך יכולים חכמים לעקור דבר מן התורה. ועל כן כתב, שבוודאי אם הגיעו עדים ואמרו שראו את הלבנה, היו מקדשים את החודש בו ביום, אף אם היה חל בימי אד"ו, ומשום שהוא מן התורה לקדש על פי ראייה. אך אם לא היו מגיעים עדים, שמצוה מן המובחר להמתין עד סמוך לחשכה לקדש על פי העדים, זה כבר מסור בידי בית דין, אם להמתין עד למחר ולקדש על פי עדים, או לקדש היום על פי חשבונם, ובזה היו יכולים למלאות או לחסר על החשבון הנ"ל. וכן בכל אופן שהיו צריכים לעבר את החודש, אם מפני התקופה, או מפני החשבון שהזכיר הרמב"ם, אזי היו מצרפים חשבון זה לסניף בעלמא.

^א אכן לא זכינו לראות את ביאורו של הפני יהושע בזה. אמנם ראה בערוך לנר (סוכה שם) שכתב לתרץ את הרמב"ם בדרך אחרת, שאף לפי רבנן משכחת ליה שיחול ראש השנה באד"ו, וזאת כשהיו העדים מגיעים אחר המנחה, שעל פי תקנת רבן יוחנן בן זכאי לא היו מקבלים אותם, והיו עושים אותו היום קודש ולמחרתו קודש (ר"ה דף ל ע"ב), על כרחך באופן זה

אבל על כל פנים זה מבואר בפירוש בהלכות קידוש החודש, דפוסק כרבנן ודלא כאחרים כמו שכתב שם בפרק ח"י.

[עד כאן]

[וכאן חוזר רבינו לקושיתו.]

ואם כן בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה, אינו תלוי חג הזה בימי החודש אלא רק ביום החמישים לספירה שאז יחול, ופעמים יחול בחמשה בסיון, ופעמים יחול בששה בסיון, ופעמים יחול בשבעה בסיון - הכל כמבואר לעיל. ואם כן למה כתב 'הרב המחבר' ושינה בזה דהוא [- דהמצוה] הוי בשישה בסיון. ואף דלפי החשבון [- הלוח שנה] שלנו - שלעולם ניסן מלא ואייר חסר - הוא כן [- חג השבועות לעולם בשישה בסיון], מכל מקום מצות התורה [- לשבות ממלאכה בחג השבועות (מצוה ש"ח) ושלא לעשות מלאכה ביום עצרת (מצוה ש"ט)] אינו כן [- דווקא בשישה בסיון], רק החג הזה תלוי במנין הספירה, ואם כן 'רבינו המחבר' שדרכו לבאר המצות, היה לו לבאר כפי שנצטוונו בתורה ולא כפי שנוהגת עתה.

ואפילו אם תאמר שכיון שאין נפקא מינה לדינא על כן לא כתבו רבינו, אך הרי כשיחזור הבית דין 'במהרה בימינו אמן' ונקדש על פי הראיה², יהיה החג הזה באחד משלושת ימים הנ"ל, ואם כן למה לא פירש 'רבינו המחבר' דבר זה, כמו שביאר כל המצות שאינן נוהגות בזמן הזה.

[הברכת הזבח מקשה על הרמב"ם בהלכות בכורות שהרי קיי"ל כאחרים]

ועיין רמב"ם (פרק א מהלכות בכורות הלכה יג) שכתב 'הבכור שעבר עליו שנה אף על גב דעבר בלא תעשה' כו', ומדכתב הרמב"ם כן, ולא כתב דכשעבר עליו ג' רגלים עובר בבל תאחר³, משמע דפוסק כמו שמבואר בראש השנה (דף ו ע"ב) דכשעבר עליו שנה אף בלא שעבר ג'

היה מוכרח לחול ראש השנה באד"ו, כיון שאם הקביעות של ראש השנה היה בגה"ז, ומחמת שלא באו עדים היה נדחה ביום אחד, הרי היה חל באד"ו. ואם כן שפיר משכחת לה אף לפי רבנן שיחול יום הכיפורים בערב שבת או במוצאי שבת, ואף שהרמב"ם הביא הלכות אלו, אין ראיה שפסק כדעת אחרים.

אמנם מה שהסוגיא בהחליל לא תירצה שאירי באופן זה שבאו עדים אחר המנחה, משום שדבר זה לא היה מצוי, כמו שאמרו בגמ' (שם) 'פעם אחת נשתהו העדים מלבוא', אלמא שלא היה דבר זה מצוי, וכיון שכן לא היו ניחא לגמרא לתרץ משום כך תיקנו תקיעה מיוחדת לדבר זה, שהרי אין מתקנים תקנה לדבר שאינו מצוי. [וראה עוד בשקל הקודש (ביאור ההלכה, הלכות קידוש החודש פ"ז ה"א) שכתב לתרץ את הסוגיא בהחליל לפי דרכו של הפני יהושע].

² כמו שפסק הרמב"ם (הלכות קידוש החודש פ"ה ה"א), שדבר זה מסור ביד הסנהדרין או בית דין הסמוכים איש מפי איש עד משה רבינו. אך אינו תלוי בבנין בית המקדש, שהרי בזמן הגמ' שהיה אחר בית המקדש גם היו מקדשים על פי הראיה, כמו שמצינו בגמ' הרבה פעמים.

³ כמו שכתב בכל הקרבנות (הלכות מעשה הקרבנות פ"ד ה"ג): עברו עליו שלשה רגלים ולא הביא קרבנותיו שנדר או התנדב, או שלא נתן הערכים והחרמים והדמים, הרי זה עבר בלא תעשה.

רגלים עוברים בבל תאחר. ועיין בברכת הזבח (בחידושים על הרמב"ם^י) שתמה על דברי רמב"ם אלו, הא מבואר בש"ס (שם) דלא משכחת לה 'שנה בלא רגלים' רק למאן דאמר עצרת פעמים בה' פעמים בו' ופעמים בז' - שלפי זה יכול להיות שעבר עליו שנה אבל עדיין לא עבר ג' רגלים, אבל לאחרים שלשיטתו לעולם חג השבועות הוא בו' סיון, לא משכחת לה 'שנה בלא רגלים'^י. ואם כן איך פסק הרמב"ם דכשעובר שנה בלא רגלים כבר עובר בבל תאחר, הא הרמב"ם פוסק כאחרים, ולאחרים לא משכחת שנה בלא רגלים, ועיין שם מה שתירץ.

[אך האמת שקושייתו אינה קושייה שהרי הרמב"ם פסק דלא כאחרים] ובאמת לא קשה קושית ה'ברכת הזבח', אדרבה דהרי הרמב"ם פסק בהלכות קידוש החודש דלא כאחרים וכמו שנתבאר לעיל. ומה שמשמע שפוסק כאחרים מהא שפסק בהלכות תמידין ומוספין 'דמיקלע שבת ויוה"כ בזה אחר זה'^י, כבר תירצו זה האחרונים דדבר זה משכחת לה אפילו כרבנן^י. אבל בפירוש^י [- בהלכות קידוש החודש^י] פסק כרבנן ודלא כאחרים, ואם כן משכחת לה שפיר 'שנה בלא רגלים'.

[מה גם שאף לדעת אחרים משכחת ליה שיהא חג השבועות בחמשה בסיון] ובפרט לא קשה מידי, דהא אפילו לדברי אחרים משכחת לה שיהא 'שנה בלא רגלים', דהא הם מודים דעצרת יכול לחול לפעמים ב(ה') [ז'] סיון, וכמו שנתבאר לעיל [מסוגיא דערכין^י].

ועיין שם ב'טורי אבן' שכתב, דהא דאמרו בגמ' 'ומאן תנא כו' [- דפליג עליה דרב שמעיה] אחרים הוא' המבואר שם בסוגיא דראש השנה^י, משמע לכאורה מהא דלאחרים לא שייכא 'שנה בלא רגלים', דעצרת לעולם בשישה^{כא}. אמנם מהסוגיא בערכין

^י המודפסים בסוף הגמרא, [בדפוסים ישנים מודפס זה בסוף מסכת ערכין].

^י דלדעת רבנן משכחת לה שנדר בה' סיון, ובשנה זו היה חג השבועות בו' סיון, ולשנה הבאה חג השבועות חל בז' סיון, ואם כן בו' סיון עברה שנה בלא רגלים, שהרי עדיין לא עבר עליו חג השבועות. אמנם לדעת אחרים שחג השבועות לעולם יחול בו' סיון, לא משכחת לה שום היכי תמצוי שיעבור שנה בלא רגלים, כיון שעם עברה שנה, גם עברו רגלים, שהרי הינם באותו היום בכל שנה ושנה.

^י וכמו שהבין הלחם משנה שהובא לעיל.

^י כמו שנתבאר לעיל בדברי הפני יהושע, [וראה עוד לעיל בהערה יא].

^י ששם פסק כרבנן שעושים שמונה מלאים או שמונה חסרים, דבזה גופה נחלקו רבנן ואחרים. מה שאין גבי שאר הראיות שהוא רק ראייה דאזיל בשיטת אחרים, ואינו מוכרח.

^י ראה לעיל הערה ד. [וראה שם שלדעת אחרים יכול לחול עצרת גם בז' סיון, אבל לא בה' סיון, ולכן נראה שהוא ט"ס בדברי רבינו, וצריך לגרוס 'ז' במקום ה'].

^כ ראה לעיל הערה א.

^{כא} כמו שכתב רש"י שם: מאן תנא כו', תנא קמא דלא איירי בשנה בלא רגלים. דרש"י למד ששאלת הגמרא הייתה, מיהו התנא שסובר כמו תנא קמא, שלא דיבר מ'שנה בלא רגלים', משום שסובר ששנה בלא רגלים לא יתכן. ועל כך אמרו שם בגמ' שזהו אחרים, שסובר שעצרת לעולם בשישה בסיון, ולכך לא יתכן 'שנה בלא רגלים'.

משמע דגם לאחרים עצרת יכול לחול בחמשה בסיון, ועל כרחך מוכרחים אנו לומר דמה שאמרו 'ומאן תנא' וכו' **הוא מילתא באנפי נפשיה**, ואינו המשך לדברי הגמ' שלפני כן, אלא הגמ' בא להשמיענו מיהו התנא שחולק על רב שמעיה, [דלשיטתו עצרת יכול לחול גם בה', ואלו לאחרים הוא יכול לחול רק בו' או בז'], **אבל 'שנה בלא רגלים' שפיר משכחת לדידהו גם כן, עיין שם**. ואם כן שפיר יכול הרמב"ם לומר דין זה ד'שנה בלא רגלים עובר בבל תאחר' אף אי סבירא ליה כאחרים.

ובפרט דהרמב"ם פסק בפרק ח"י מהלכות קידוש החודש כמשנה דערכין שהוא כדעת רבנן **ודלא כאחרים, עיין שם**, על אחת כמה וכמה דלא קשה קושית ה'ברכת הזבח'.

[ובעיקר דין ד'לא אד"ו ראש' דן רבינו אי לרבנן נדחה ר"ח מפני זה] **ובענין הדין ד'לא אד"ו ראש'** [- ימי השבוע שיכול לחול בהם ראש השנה^{כב}]. **אף דמבואר בפרק החליל** (סוכה דף נד ע"ב) **לדעת רבנן דחינן ומעברינן את החודש, ולא קבעינן שיחול שבת ויום הכיפורים כאחד^{כג}**, ואם כן כיון דקיימא לן כרבנן, הרי שלא משכחת לה שיחול שבת ויום הכיפורים כאחד. **מכל מקום הרמב"ם בפירוש המשניות (במנחות פ"א מ"ז) גבי 'חל ערב שבת ביום הכיפורים הבבלים אוכלים אותו חי^{כד} מבואר שם מדבריו, דהיה יכול להיות דאיקלע [-חל] יום הכיפורים בסמוך לשבת אף לדעת רבנן^{כה}**. וכיון שהרמב"ם כתב זה בסתמא ולא בשיטת אחרים, אם כן צריך לומר דסבירא ליה דאף לרבנן לא דחינן ליה^{כז}. **וליישב סוגיא דהחליל הנ"ל - דמשמע דלרבנן דחינן ולא משכחת לה, אין כאן מקומו, ואם ירצה ה' נדבר מזה במצוה דקידוש החודש^{כז}**.

[וכאן חוזר ומסכם רבינו לקושיתו הראשונה על רבינו 'החינוך'] **ועל כל פנים** [- בין שנאמר שקיימא לן כרבנן, ובין שנאמר שקיימא לן כאחרים, יהיה מה שיהיה] **דברי הרב המחבר שכתב שחג השבועות הוי בשישה בסיון אינו אלא האידנא, דבחשבון שאנו מחשבינן -שלעולם ניסן מלא ואיר חסר- אזי לעולם ששה בסיון הוי חמישים לספירה [- ספירת העומר] ועל כן הוי לעולם בו חג השבועות. אבל בזמן שהיו**

^{כב} ראה לעיל (הערה 2 והערה ט) הטעם שלא קבעו חכמים ראש השנה בימים אלו.

^{כג} ראה לעיל הערה ח הביאור בזה.

^{כד} שאמרו שם במשנה, שאם יום הכיפורים היה חל בערב שבת, והיה צריך לאכול את שעיר העזים הנעשה על מזבח החיצון, שדינו ככל החטאות שנאכל ליום ולילה עד חצות, ואילו שעיר עזים זה אי אפשר לבשלו, לא ביום הכיפורים ולא בשבת שלאחריה, ועל כן היו צריכים לאכול אותה חי - ללא בישול. ומספרת המשנה, שהבבלים היו אוכלים אותו חי.

^{כה} דכתב שם הרמב"ם, דמדברי המשנה נראה שהיה מצוי דבר זה. כי אם לא קרה דבר זה מעולם, רק אמרו במשנה דין זה כשיארע דבר זה, למה אמרו במשנה מי אכלו חי, וכי ידעו שהבבלים יאכלו כשיארע כן. אלא וודאי שהיה מצוי זה.

^{כז} ולפי זה לא קשה מידי מה שהקשו הלחם משנה והברכת הזבח, כיון שהרמב"ם עצמו כתב שיכול להיות דבר זה, ואף לפי מה שקיימא לן כרבנן, ושפיר הביא דינים אלו שיום הכיפורים ושבת חלים בסמיכות.

^{כז} לא זכינו עדיין לאור של רבינו בדבר זה, [וראה לעיל הערה יא].

מקדשים על פי הראיה, אזי החג הזה אינו תלוי בימי החודש כלל, ואם כן למה כתב כן בסתמא שהוא בששה בסיון, וצריך עיון.

ועיין בסנהדרין (פרק קמא בסוגיא שם, דף יג ע"ב) דמקשינן שם גם לאחרים 'ולעבריהו לאדר', ומשמע דאף לאחרים יכולים לעבר חודשים ודלא כסדרן, ודלא כהסוגיא דהחליל, דלאחרים לעולם יהא אחד מלא ואחד חסר^כ, ואין כאן מקומו לתרץ זה.

(ב) ויום חמישים זה שהוא יום שניתנה בו תורה כו' - [הוא חג העצרת].

[אם התורה ניתנה בחג השבועות]

[החינוך פסק כברייתא דסדר עולם דבערב שבת יצאו ישראל ממצרים]

נראה דעתו שביום החמישים לספירת העומר - חג העצרת, בו ניתנה תורה לישראל^{כט}, שהוא **כפסק הברייתא ד'סדר עולם' המובא בש"ס דשבת** (בפרק ר"ע, בסוגיא דר' יוסי ורבנן - דף פח ע"א), **דבערב שבת יצאו ישראל ממצרים, ובשבת ניתנה תורה, והיה אז ששה בסיון. כי ערב שבת היה ראש חודש ניסן, וראש חודש אייר היה ביום א', משום שחודש ניסן היה מלא כסדר החדשים** - שאחד מלא ואחד

א	ב	ג	ד	ה	ו	ז
					טו	טז
					יציאת מצרים ביום ו'	
יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג
2	3	4	5	6	7	8
כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל
9	10	11	12	13	14	15
ר"ח	ב	ג	ד	ה	ו	ז
16	17	18	19	20	21	22
ח	ט	י	יא	יב	יג	יד
23	24	25	26	27	28	29
טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא
30	31	32	33	34	35	36
כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח
37	38	39	40	41	42	43
כט	ר"ח	ב	ג	ד	ה	ו
44	45	46	47	48	49	50

^{כח} ועיין שם בתוספות שהקשו קושיא זו.

^{כט} בתורה לא הוזכר כלל השייכות של חג השבועות לכך שניתנה בו תורה, וגם ברמב"ם לא הוזכר דבר זה, והוא כפי המבואר לכאורה בסוגיא בשבת שהתורה ניתנה ביום החמישים ואחד לספירה, ולא בחג השבועות שהוא ביום החמישים. אולם רבינו החינוך כתב ש'ביום חמישים זה הוא יום שניתנה בו תורה', משמע שרבינו סובר שביום החמישים ניתנה תורה לישראל, ועל זה מבאר והולך רבינו כמאן סבירא ליה.

והיה אפשר לתרץ, שהרי מתחילת דברי רבינו שכתב שחג השבועות הוא לעולם בשישה בסיון, נראה לכאורה שסובר כדעת אחרים, (ראה ר"ה דף ו ע"ב), ועל כן כתב שחג השבועות הוא יום שניתנה בו תורה, שהוא כדעת רבנן שבשישה בסיון נתנה תורה לישראל. אמנם ראה מה שהקשה רבינו לעיל (אות א), דמוכח שאין הלכה כאחרים, וגם שאף לדעת אחרים חג השבועות יכול לחול בשבעה בסיון, ואם כן הדרא קשיא לדוכתיה.

[אם כי מלשון זה היה אפשר לדחוק ולומר, שכוונת החינוך לומר שבזמנינו שיוצא חג השבועות ביום ו' סיון, הרי זה ביום שניתנה בו תורה לישראל. אמנם הלשון בחינוך הוא 'וביום החמישים זה שהיה יום שניתנה בו תורה', נראה שכוונתו לומר שביום החמישים היה מתן תורה. ובר מן דין, הרי רבינו החינוך (מצוה שו) ביאר את כוונת המצוה של ספירת העומר, שהוא בכדי להראות בנפשנו החשיק הגדול לקבלת התורה, ועל כן אי אפשר לומר שאין קשר בין יום החמישים ליום מתן תורה, (ולהעיר, שגם הרמב"ם בספרו מורה נבוכים (ח"ג פמ"ג) ציין טעם זה למצות ספירת העומר, ולכאורה מוכרחים אנו לומר גם בדברי הרמב"ם כן, שיום שבועות הוא יום מתן תורה, וצ"ע)].

^ל שהרי באותו יום בשבוע שחל ראש חודש, בו יחול ט"ו לחודש.

חסר]^{לא}, וראש חודש סיון ביום ב'. והיה אז שבת יום הנף [- יום שני של פסח, יום הנפת העומר] - שממנו מתחילים לספור 'ספירת העומר', ולפי זה היה יום החמישים לספירת העומר בשבת - ששה בסיון, ואז ניתנה תורה. והוא כדעת רבנן דאמרי (שם דף פו ע"ב) 'בששה בסיון ניתנה תורה', ולא כדעת רבי יוסי דסובר דבשבעה בסיון ניתנה תורה לישראל, עיין שם (דף פח ע"ב) דמוקי להברייתא דסדר עולם כרבנן^{לב}. ואם כן נתברר לנו שלברייתא דסדר עולם, יום שניתנה תורה לישראל היה ביום טוב של שבועות.

[דאילו לברייתות האחרות התורה ניתנה ביום נ"א ולא ניתנה בחג השבועות] אבל לפי הברייתות אחרות המובא שם (שם דף פז ע"ב), דיום שיצאו בו ישראל ממצרים היה ביום ה"ג, אם כן שבת שניתנה בו תורה^{לד} היה לכולי עלמא ביום חמישים ואחד לספירה, ולא היה אז יום טוב, דאילו יום טוב היה ביום ו' - חמישים לספירה.

ופלוגתא דר' יוסי ורבנן דנחלקו באיזה יום ניתנה תורה לישראל, אינו באיזה יום לספירה ניתנה תורה, הוא רק איך היה אז סדר החודשים, דלר' יוסי שסבר שבשבעה בסיון ניתנה תורה לישראל, היה החודשים כסדרן, והיה ניסן מלא, ואייר חסר. אם כן ראש חודש

ניסן היה ביום ה', וראש חודש אייר ביום שבת, וראש חודש סיון ביום א"ה, ושבת היה זי"ן בסיון, ואכן ניתנה תורה בזי"ן בסיון. אבל יום טוב של שבועות היה אז בששה בסיון, היינו בערב שבת קודש.

ולרבנן שבששה בסיון ניתנה תורה לישראל, צריך לומר שהיה גם אייר מעובר^{לו}, ולכן איקבע ראש חודש סיון בב' בשבת, ושבת היה ששה בסיון, ובו בשישה בסיון- ניתנה תורה לישראל. אבל מכל

א	ב	ג	ד	ה	ו	ז
				טו	טז	יז
				יציאת מצרים ביום ה'	1	2
יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד
3	4	5	6	7	8	9
כה	כו	כז	כח	כט	ל	ר"ח
10	11	12	13	14	15	16
ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח
17	18	19	20	21	22	23
ט	י	יא	יב	יג	יד	טו
24	25	26	27	28	29	30
טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב
31	32	33	34	35	36	37
כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט
38	39	40	41	42	43	44
ל	ר"ח	ב	ג	ד	ה	ו
45	46	47	48	49	50	51
ולשיטת ר' יוסי						
	ר"ח	ב	ג	ד	ה	ו
						ז

^{לא} שבאותו יום בשבוע שחל ראש חודש, ראש חודש הבא יחול ביום שלאחריו, [שהרי עשרים ושמונה יום מתחלק לשבעת ימי השבוע, ונשאר יום אחד - יום העשרים ותשע]. ואם הוא חודש מעובר - של שלושים יום, יום א' דראש חודש יחול ביום שלאחריו, ויום ב' דר"ח - א' לחודש יחול יומיים לאחריו, [שהרי נשאר שני ימים עודפים על עשרים ושמונה].
^{לב} משום שאמרו בברייתא שביום ו' יצאו ממצרים, ואם ניסן היה מלא ואייר היה חסר כדרכן של חדשים, הרי ראש חודש סיון חל ביום ב', כדברי חכמים שאמרו (שם דף פו ע"ב) ש'בתי בשבא איקבע ירחא' [ראה בטבלה למעלה].
^{לד} היינו הברייתא הראשונה שם, שאמרו שיום שיצאו ישראל ממצרים היה ביום ה'. וגם הברייתא שאחר כך, שאמרו שתחילת ירידת המן היה בשבת, שלפי זה צריך לומר שיציאת מצרים היה ביום ה'.
^{לה} כמו שאמרו שם בגמ' (דף פו ע"ב): לכולי עלמא בשבת ניתנה תורה לישראל.
^{לו} כמבואר לעיל הערה ל - לא
^{לי} כמו שאמרו שם בגמ' (דף פז ע"ב): אמרי לך רבנן, אייר דהיא שתא עבורי עברוה.

מקום גם לדעתם לא היה יום טוב אז, רק בערב שבת היה יום טוב, דהיינו ה' בסיון, כמו שאמרו בגמ' (ר"ה דף ו' ע"ב) **דשניהם מלאים איקלע עצרת בה' בסיון, כי יום וא"ו - ה' סיון - היה אז יום החמישים לספירת העומר, עיין שם בסוגיא דשבת^{לז}. אם כן בין לרבנן ובין לרבי יוסי לא ניתנה תורה ביום טוב של שבועות.**

[למנהגינו שאנו אומרים בחג השבועות 'זמן מתן תורתנו' הוא כדעת הבריייתא דסדר עולם].
אך לפי הבריייתא דסדר עולם, דבערב שבת יצאו ישראל ממצרים, והיה יום הנף בשבת, ובששי בסיון שהוא ביום החמישים לו - ניתנה תורה, אם כן היה נתינת התורה בשבת בששה בסיון - ביום טוב של עצרת. ומנהגינו דאנו אומרים בחג העצרת - 'זמן מתן תורתנו', הוא על פי הבריייתא דסדר עולם, שבו ניתנה תורה לישראל. אבל לפי הבריייתא דביום ה' יצאו ממצרים, אם כן לכולי עלמא - בין לר' יוסי בין לרבנן, היה מתן תורה ביום אחר חג העצרת, עיין שם בסוגיא^{לח}.

[ועם זה מתורץ קושיית המגן אברהם שהרי ביום נ"א לספירה ניתנה תורה]
ועיין (באורח חיים תחילת סימן תצ"ד) במגן אברהם שהקשה, היאך אנו אומרים בחג העצרת 'זמן מתן תורתנו', הא ביום נ"א לספירה ניתנה תורה, ולא בחג השבועות. ולפי מה שכתבנו, יש ליישב מנהגינו שהוא על פי הבריייתא דסדר עולם, שביום חמישים לספירה ניתנה תורה לישראל^{לט}.

שוב ראיתי בחק יעקב (סימן ת"ל ס"ק ב) שכתב כן, שמנהגינו שאנו אומרים 'זמן מתן תורתנו' ביום השבועות, הוא כבריייתא דסדר עולם. ועוד תמה על הטור (שם) שכתב בשם (סה"ע)

^{לז} שם מאריכה הגמ' לברר שיטת כל אחד ואחד איך יסתדר לפי הבריייתות השונות.
^{לח} וראה בחידושי הריטב"א החדשים (שבת דף פז ע"ב), שיצא לידון בדבר החדש, ומכוח קושיא דלקמן, האיך אנו אומרים בחג השבועות 'זמן מתן תורתנו', הרי התורה לא ניתנה ביום החמישים אלא ביום הנ"א. ועל כן כתב לתרץ, שלדעת סוגיית הגמ' דהכא, אין חג השבועות תלוי בימי הספירה, אלא תלוי בימי החודש ככל החגים, ולדעת רבנן לעולם חג השבועות בששה בו, ולדעת רבי יוסי חג השבועות לעולם בשבעה בו, ואין תלוי כלל מתי היה חג הפסח. והסוגיא דראש השנה (דף ו' ע"ב) שאמרו 'עצרת פעמים חמשה, פעמים ששה, פעמים שבעה', פליג אסוגיא דהכא, וסבירא ליה דתורה ניתנה ביום החמישים. אמנם לסוגייתנו שתורה ניתנה ביום נ"א, לעולם חג השבועות תלוי בימי החודש, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה.

[והוא דבר מיוחד עד למאוד, ולא מצינו לו חבר בכל הדורות, שיאמר שאין חג השבועות תלוי בימי הספירה, שהרי נאמר בכתוב (ויקרא כג טז) "עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום, והקרבתם מנחה חדשה לה'", שנראה שביום החמישים בו יקריבו מנחה חדשה לה', ובו חג השבועות. אמנם ראה שם ברש"י שכתב, שעל פי פשוטו של מקרא יש לפרש, 'עד ממחרת השבת השביעית' שהוא 'חמישים יום', עד אז 'תספרו', ואין מוכרח לומר שאז יקריבו את המנחה החדשה לה', אלא הוא דבר בפני עצמו, וצ"ע].

^{לט} ראה בחידושי הר"ן שכתב, שלפי מסקנת הגמ' (דף פח ע"א) שאמרו שם 'לרבנן שמונה חסרין עבוד', סבירא ליה שהבריייתות שמשמע מהם שביום ה' יצאו ישראל ממצרים הם כדעת רבי יוסי, ולדעת רבנן יצאו ממצרים ביום ו', והיו החודשים כסדרן, דהיינו ניסן מלא ואייר חסר, [דלא כתירוץ הגמ' שם דף פז ע"ב], ואם כן שפיר ניתנה תורה ביום החמישים. [וכן ביאר רש"י (ד"ה לרבנן), דלרבנן יצאו ממצרים ביום ערב שבת. וראה עוד במיוחס לר"ן (חידושי הריטב"א הישנים) דלכך עדיף לגמ' לסבור כן, כדי שיהא יום שניתנה בו תורה ביום החמישים].

[סדר עולם] דשבת שקודם הפסח שיצאו ממצרים היה אז בעשור לחודש, והא בסדר עולם מבואר להדיא דבערב שבת יצאו ישראל ממצרים, אם כן היה אז יום א' - עשור לחודש, עיין שם^מ.

[ויש לתרץ בזה גם את קושיתו הראשונה של המגן אברהם] **ובזה יש ליישב גם כן קושיא הראשונה של המגן אברהם, שהקשה דלפי מה דפסקינן הלכה (יו"ד סימן קצ"ו ס"א) כר' יוסי, דבזיי"ן בסיון ניתנה תורה, כי צריך ששה עונות^{מב}, על כרחך היה אז מתן תורה ביום נ"א לספירה. ואם כן האיך אנו אומרים בחג השבועות 'זמן מתן תורתנו', והרי אינו באותו היום שניתנה בו תורה, שאנו עושים החג בששה בסיון, ולדעת רבי יוסי ניתנה תורה בז' סיון. וגם למנין ימי הספירה אינו, שאנו עושים ביום החמישים, ולדעת רבי יוסי ביום נ"א ניתנה תורה, ומה שייכות יש בין חג השבועות ל'זמן מתן תורתנו', עיין שם^מ.**

א	ב	ג	ד	ה	ו	ז
טז					טו	טז
1	יציאת מצרים ביום ו'					
יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג
2	3	4	5	6	7	8
כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל
9	10	11	12	13	14	15
ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח
16	17	18	19	20	21	22
ט	י	יא	יב	יג	יד	טו
23	24	25	26	27	28	29
טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב
30	31	32	33	34	35	36
כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט
37	38	39	40	41	42	43
ל	ב	ג	ד	ה	ו	ז
44	45	46	47	48	49	50

[שאף שפוסקים כר' יוסי אפשר גם לפסוק כסדר עולם והתורה ניתנה ביום החמישים] **ובאמת נוכל לומר, דנהי דפסקינן הלכתא כר' יוסי ובאמת בז' בסיון ניתנה תורה, מכל מקום פסקינן נמי (כר"ע) [כסדר עולם] דבערב שבת יצאו ישראל ממצרים. אם כן לפי זה נצטרך לומר שהיה ראש חודש ניסן בערב שבת, וחיסרו לניסן, ועל כן היה ראש חודש אייר בשבת, והיה**

^מ וכן כתב בפרישה (ס"ק א), דמה שכתב הטור 'כדאיתא בסדר עולם' הוא טעות סופר, וצריך לומר 'כדאיתא בפרק רבי עקיבא'.

^{מב} ראה במחצית השקל (תחילת סימן תצ"ד) [וכן הוא בשו"ע הרב (שם סעיף א)], שהוכיחו את דעת המגן אברהם הנ"ל שאנו סוברים שביום ה' יצאו ישראל ממצרים מטעם זה. שהרי אמרו שהטעם לקריאת 'שבת הגדול', משום שבאותו שבת לקחו את קרבן הפסח, שהרי יצאו ממצרים ביום ה', וביום ד' שחטו את פסחיהם, וכיון שהיה טעון ארבעה ימים ביקור ממום, על כן לקחוהו ב' ניסן שחל אז בשבת, וכיון שראו מצרים שלוקחים את אלוהיהם לזביחה ולא יכלו להזיקם, על כן - על שם אותו הנס קראוהו כך. ולפי זה צריך לומר שביום ה' יצאו ממצרים, אבל אם נאמר שביום ו' יצאו ממצרים, אם כן ' ניסן חל אז ביום א'. על כן הוכרח המגן אברהם לומר שאנו פוסקים כברייתות שביום ה' יצאו ממצרים. אמנם החק יעקב סיים שם: והא דקורין 'שבת הגדול', עיין בדברי אחרונים שנאמרו בו הרבה טעמים אחרים.

^{מג} דבגמ' בשבת (דף פו ע"א) נחלקו התנאים בפולטת, כמה עונות תהא צריכה להמתין בכדי שתהא וודאי טהורה. ואמרו שם בגמ', שמחלוקת זו תלויה במחלוקתו של רבי יוסי ורבנן באיזה יום ניתנה תורה לישראל [עיין שם כל הסוגיא]. וכיון שלהלכה קיימא לן שצריכה להמתין ששה עונות, [כמבואר בשו"ע שם] והיינו כדעת רבי יוסי שבז' בו ניתנה תורה לישראל [כמו שפירש רש"י (שם ע"ב, ד"ה אבל חכמים)], אם כן הכי נמי גבי חג השבועות צריכים אנו לפסוק כדעת רבי יוסי, ומדוע אנו אומרים בו 'זמן מתן תורתנו'.

^{מז} שתיריך, שמה שאנו פוסקים שעליה להמתין ששה עונות, אין זה מעיקר הדין אלא רק לחומרא, אבל לדינא אנו פוסקים שאין צריכה להמתין אלא שלושה עונות. וראה עוד בפלתי (יו"ד שם ס"ק ו), שבירושלמי אמרו, שלמאן דאמר שצריך להמתין ששה עונות, אין למידיים זאת מסיני, אלא מהיקשא.

ראש חודש סיון בחד בשבת, ולפי זה היה שבת זי"ן סיון וגם יום החמישים לספירה, דהיינו יום טוב^מ. כי בשניהם [- שני החדשים, גם ניסן וגם אייר] חסרין - עצרת בזי"מה.

וכמו דמבואר לפני זה בגמ' (שבת דף פז ע"ב), דלרבנן יכולים אנו לתרץ שהיו שניהם מלאים, היינו דגם חודש אייר היה מעובר, ולא היו אז החדשים כסדרן - אחד מלא ואחד חסר^מ. כמו כן יוכל ר' יוסי לתרץ, דלא היו אז החדשים כסדרן אלא היו שניהם חסרים, ואם כן ניתנה תורה בזי"ן בסיון, והיה אז יום חמישים לספירה, דהיינו יום טוב^מ.

על כן אנו אומרים בששה בסיון 'זמן מתן תורתנו', דאף דסבירא ליה כר' יוסי דבז' בסיון ניתנה תורה לישראל, מכל מקום היה אז יום החמישים לספירה ויום טוב של עצרת, על כן גם אנו אומרים ביום החמישים לספירה וביום טוב של עצרת 'זמן מתן תורתנו'^מ.

[אך אם כן מדוע לא תירצה הגמ' כן ליישב דעת ר' יוסי] אך לכאורה קשה על הש"ס (שם בשבת דף פח ע"א), דמקשה על ר' יוסי מסדר עולם דסבירא ליה דביום ו' יצאו ישראל ממצרים, ומדריש ירחא דניסן ערב שבת, ריש ירחא דאייר חד בשבת, וריש ירחא דסיון בתרי בשבת^{מט}, וקשיא לר' יוסי דאמר דבחד בשבא איקבע ירחא דסיון^נ. ומתרץ, דהברייתא דסדר עולם כל כרחך אתיא כרבנן. ויש

^מ כיון שאם נפסוק גם כדעת ר' יוסי שבשבעה בסיון ניתנה תורה לישראל וגם כדעת הסדר עולם שבערב שבת יצאו, מוכרחים אנו לומר ששני החדשים חסרים, שאם לא כן לא יהא ז' סיון ביום השבת, ולכולי עלמא בשבת ניתנה תורה לישראל (כמו שאמרו בגמ' דף פז ע"ב).

^מ כמבואר בגמ' (ר"ה דף ו ע"ב): כדתני רב שמעיה: עצרת, פעמים חמשה, פעמים ששה, פעמים שבעה. הא כיצד, שניהן מלאים - חמשה, שניהן חסרין - שבעה, אחד מלא ואחד חסר - ששה.

^מ שבגמ' רצו ליישב את שיטת רבנן גם כברייתות הסוברות שביום חמישי יצאו ישראל ממצרים, ואם נרצה לומר שו' סיון [שבו ניתנה תורה לישראל לדעת רבנן] היה בשבת [וכנ"ל שלכולי עלמא בשבת ניתנה תורה לישראל], נצטרך לומר שגם חודש ניסן וגם חודש אייר היו מלאים. [ראה לוח מס' 2].

^מ רבינו הוסיף כאן מה שאמרו שלרבנן היו שניהם מלאים, משום שבלא זה היו יכולים להקשות על תירוץ זה שלר' יוסי היו שניהם חסרים, שאפשר שסוגיית הגמ' סבירא ליה כאחרים [ראה לעיל אות א' בדברי רבינו], שכל השנה כל החדשים צריכים להיות כסדרן, אחד מלא ואחד חסר, ואי אפשר לעבר ולחסר שלא כסדר, ועל כן אי אפשר לתרץ כן. או היה אפשר לומר, שאף שסוברים כדעת רבנן שאין צריך להיות כסדרן, אפשר דקים להו לחכמים שהיה אותה השנה כסדרה, אחד מלא ואחד חסר. אמנם ממה שתירצו שלרבנן היה אייר מלא, אף שלפי הסדר צריך להיות חודש חסר, כמו כן אפשר לתרץ לר' יוסי שניסן היה חודש חסר אף שהוא צריך להיות חודש מלא. [וראה בחתם סופר (פסחים דף ו ע"א) שהביא מרבינו בחיי (שמות יב, ב) בשם רבינו חננאל, שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא היו מקדשים את החדשים על פי הלבנה אלא על פי החשבון, כבזמנינו. ועיין שם שהביא שחודש תמוז של אותה שנה היה מלא, אם כן היה סיון חסר, ואייר מלא, וניסן חסר. והיינו שלא היו מקפידים על הסדר של החדשים כבזמנינו, עיין שם].

^מ שאין הכוונה שהיום הוא 'זמן מתן תורתנו' [שהרי התורה ניתנה בז'], אלא שהיום טוב של עצרת הוא 'זמן מתן תורתנו'. ^{מט} שכשהחדשים כסדרן אזי ניסן מלא ואייר חסר, ועל כן כשראש חודש ניסן חל בערב שבת, חל ראש חודש אייר ביום ראשון, וראש סיון ביום שני, [כמבואר לעיל הערה לא].

^נ שהרי ר' יוסי סובר שבשבעה בו ניתנה תורה לישראל, והיה זה ביום השבת [וכנ"ל], מוכרחים אנו לומר שהיה ראש חודש סיון ביום ראשון.

להקשות למה לא מתרץ הש"ס דברייתא דסדר עולם אזלי אף כשיטת ר' יוסי וכמו שנתבאר לעיל, דאף אם נאמר דא' בניסן היה בערב שבת, מכל מקום אפשר לומר שחיסרו לחודש ניסן, והיה ראש חודש אייר בשבת, ואם כן היה ראש חודש סיון בא' בשבת כשיטתו. וצריך עיון, ואין אני עוסק כעת בזה, אך לעורר באתינא.

הכלל [- כללם של דברים]: אף דלדין עצרת בששה בסיון, ולר' יוסי היה קבלת התורה בשבעה בסיון, מכל מקום כיון דאף לר' יוסי היה מתן תורה ביום טוב של עצרת, שייך שפיר לומר בעצרת 'זמן מתן תורתנו', דהיינו היום טוב הזה - חג העצרת הוא זמן מתה"ק [- מתן תורתנו הקדושה]. אך דברי הגמ' צריך עיון, אמאי לא מוקי הברייתא דסדר עולם כר' יוסי, וחסורי חסרי לניסן, והיה ראש חודש סיון בא' בשבת, וצריך עיון.

[ביאור סוגית הגמ' בפסחים שבחג השבועות ניתנה תורה לישראל]

ולפי מה שכתבנו, דלפי הברייתא דסדר עולם אם כן היה אז שבת שבו ניתנה תורה לישראל ביום חמישים לספירה, והיה אז יום טוב, לא קשה מה שהקשה בצל"ח (פסחים דף ס"ח ע"ב) בפלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע.

[סוגיית הגמ']

דאמרו שם במשנה (דף סה ע"ב) לגבי ערב פסח שחל בשבת, ששחיטת הפסח דוחה את השבת, אך איסורי דרבנן שאפשר לעשותן מערב שבת, נחלקו בדבר אם דוחה את השבת, דתנא קמא סבר שאינו דוחה את השבת, ורבי אליעזר סבר דדוחה את השבת. ואמר רבי אליעזר, דקל וחומר הוא, אם שחיטה שהיא איסור תורה - דוחה את השבת, בוודאי איסורי דרבנן דוחין את השבת. אמר לו רבי יהושע, יום טוב יוכיח, שמותר בו אוכל נפש אף באיסורי

נא והנה רש"י (דף פז ע"ב ד"ה ריש ירחא דאייר) כתב: שהרי ניסן מלא הוא לעולם. ונראה שרש"י רצה לתרץ את קושית רבינו, שאף שנוכל לומר שאייר של אותה שנה היה מלא, מכל מקום אי אפשר לומר שניסן של אותה שנה היה חסר, 'שהרי ניסן מלא הוא לעולם'. אמנם דברי רש"י הללו צריכים עיון, שהרי תלמוד ערוך בר"ה (דף ו ע"ב), 'שניהם חסרים - שבעה', אלמא משכחת לה שיהא ניסן חסר, ואין הוא מלא לעולם, ולמה כתב רש"י 'ניסן מלא הוא לעולם'. וראה בצל"ח (פסחים דף סח ע"ב) שכתב, שבשלמא לעבר את החודש שלא כסדרן היו מעברים במדבר, כיון שלא הגיעו עדים ביום שלושים היה צריך לקדש החודש ביום שלושים ואחד. אבל לחסר את החודש שלא כסדרן לא היו מחסרים במדבר, כיון שמה שצריך לחסר החודש הוא משום מתיא או ירקיא, ובמדבר לא מתו קודם חטא המרגלים, וגם אכלו את המן, ועל כן לא היה צריך לחסר החדשים שלא כסדרן. ולפי דברים אלו יש ליישב שפיר דברי רש"י, דבשלמא לעבר את אייר - היו יכולים, אך לחסר את ניסן לא היו יכולים. [ועיין עוד בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב ס"י קיט אות ו) שכתב ליישב למה אי אפשר לומר שחיסרוהו לניסן].

ובשו"ת זכרון יוסף (או"ח סי' ז אות ח) כתב לתרץ, דכיון שבגמ' שם (דף פז ע"ב) אמרו שהברייתא שסוברת שישראל יצאו ממצרים ביום ה' והיה חודש ניסן מלא, על כרחך סבירא ליה כר' יוסי, על כן אמרו שהברייתא דסדר עולם שסוברת שישראל יצאו ממצרים ביום ו' אזלי כרבנן. [ועיין שם שהאריך בדבר, שאי אפשר לומר שהוא תרי תנאי אליבא דר' יוסי. ועיין עוד ברש"ש (שבת דף פח ע"א) שתירץ גם כן כך, וראה לעיל הערה לט].

תורה, ואיסורי דרבנן שאפשר לעשותן מערב יום טוב - אסור לעשותם ביום טוב. ענה לו רבי אליעזר, 'מאי ראייה רשות למצוה', שחיטה לצורך יום טוב היא רשות, לכך אסור לעשות דברים שאפשר לעשותן מערב יום טוב, אבל שחיטת הפסח היא מצוה, ועל כן יהיו דוחין את השבת אף בדברים שאפשר לעשותן מערב שבת.

ואמרו על זה בגמ' (דף סח ע"ב) **דרבי אליעזר לטעמיה, דסובר שמחת יום טוב על ידי אכילה ושתיה - רשות^{נב}**, ועל כן אמר 'מאי ראייה רשות למצוה'. **ורבי יהושע לטעמיה, דסובר שמחת יום טוב על ידי אכילה ושתיה - מצוה^{נג}**, ועל כן הוא מביא ראייה ממצות שמחת יום טוב למצות הקרבת הפסח.

ואמר רבי אלעזר, דהכל [- גם רבי אליעזר וגם רבי יהושע] מודים בעצרת - דבעינן נמי 'לכם' [- שישמח בו באכילה ושתיה], מכיון דהוא יום שניתנה בו תורה^{נד}.

[קושיית התוס']

והקשו שם בתוס' (ד"ה הכל מודים כו), דאם בעצרת לכולי עלמא בעינן לכם, אם כן מאי קאמר רבי אליעזר במשנה 'מה ראייה רשות למצוה' [- שאי אפשר להביא ראייה ממצות שמחת יום טוב למצות הקרבת הפסח, כיון ששמחת יום טוב אינו מצוה אלא רשות], הא עצרת תוכיח דהוא מצוה [- שיש בו מצות שמחת יום טוב] גם לדעת רבי אליעזר. עיין שם מה שתירצו.

[ישוב דברי התוס']

וכתב הוא [- הצ"ח] לתרץ קושיית התוס', דרבי אליעזר ורבי יהושע היו בזמן שמקדשים את החודש על פי הראייה, ובזמנם לא היה עצרת דווקא בו' בסיון, אלא פעמים בה' בסיון ופעמים בז' בסיון^{נה}, ובחל בה' או בזי"ן לא שייך יום שניתנה בו תורה^{נו}, והוי עצרת כשאר ימים טובים שאין צריך בהם 'לכם' לדעת רבי אליעזר. ואף בחל עצרת בששה בסיון, שהוא יום שניתנה בו תורה, מכל מקום אין מחויבים בו באכילה ושתיה

^{נב} שיכול לקיים מצות שמחת יום טוב, גם על ידי לימוד התורה. דכתוב אחד אומר (דברים טז, ח) "עצרת לה' אלו קיך", וכתוב אחד אומר (במדבר כט, לה) "עצרת תהיה לכם", משמע שכל אחד יכול לבחור איך לשמוח ביום טוב, אם לעשות כולו לה' - ללמוד בבית המדרש, או לעשות כולו לכם - להתענג באכילה ושתיה.

^{נג} שאינו יוצא ידי חובת שמחת יום טוב בלימוד התורה, אלא דווקא על ידי אכילה ושתיה. שר' יהושע מתרץ סתירת הפסוקים, שצריך לחלק את היום טוב, חציו לה' וחציו לכם, שחציו היום מתפלל ולומד בבית המדרש, וחציו היום מתענג באכילה ושתיה.

^{נד} להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שניתנה תורה בו (רש"י שם).

^{נה} שלפי החשבון שלנו עצרת תמיד היא בששה בסיון, כיון שניסן תמיד מלא, ואייר תמיד חסר. אבל בזמן שהיו מקדשים על פי הראייה, שהיה יכול להיות ניסן חסר או אייר מלא, היה יכול לחול עצרת גם בה' או בז', וכמו שאמרו בגמ' (ר"ה דף ו ע"ב).

^{נו} שהרי לדעת רבנן תורה ניתנה בששה בסיון וכמו שנתבאר. ומה גם שעל פי סוגיית הגמ' (בשבת פז ע"ב) לא ניתנה תורה ביום החמישים שהוא חג העצרת, אלא ביום החמישים ואחד לספירה שהוא יום שאחר יום טוב, וכמו שנתבאר לעיל.

יותר משאר ימים טובים, **דאין סברא לחלק בחג העצרת עצמו בין שנה לשנה**. ועל כן שפיר אמר רבי אליעזר 'מאי ראיא רשות למצוה', שאין שום יום טוב שמחויבים בו לאכול ולשתות.

[קושיית הצ"ח]

אך הקשה על זה, דהא רבי אלעזר בן פדת^{יז} היה גם כן בזמן שמקדשים את החודש על פי הראיה^{יח}, והיאך אמר ד'הכל מודים בעצרת דבעינן לכס' משום שהוא יום שניתנה בו תורה לישראל, **והא לא חל עצרת תמיד ביום אחד** - בששה בסיון, דפעמים חל בחמשה או בשבעה, ואם כן אין זה יום שניתנה בו תורה לישראל, ולמה בעינן בו לכס. **עיין שם מה שתירץ בזה^{יט}.**

[ישוב קושיית הצ"ח]

ולפי מה שכתבנו לעיל לא קשה לפי דעת הסדר עולם, דנהי דבששה בסיון ניתנה תורה, ו[- אך גם] היה אז יום טוב של עצרת, דהרי היה יום החמישים לספירה^ס. אם כן יום טוב זה אף דחל עתה בה' בסיון או בזי"ן בסיון, דלא הוי יום שניתנה בו תורה, מכל מקום שיך לומר דיום טוב זה בעינן 'לכס', כיון דביום טוב זה ניתנה התורה.

[רבי אליעזר בן ערך סובר כברייתא דסדר עולם]

אם כן מוכרח דסבירא ליה רבי אלעזר בן ערך כהברייתא דסדר עולם. דבשלמא להברייתא דבה' בשבת יצאו ישראל ממצרים, אם כן היה אז יום טוב של עצרת בערב שבת, וביום שבת שניתנה בו תורה היה לאחר יום טוב. אך רבנן ורבי יוסי פליגי בקביעות ימי החודש, דלרבנן איקבע ירחא דסיון בב' בשבת, כי היה אז ניסן ואייר שניהם חודשים מלאים, ואם כן היה אז עצרת בה' בסיון, ושבת ו' סיון שבו ניתנה תורה - היה אחר עצרת. ולר' יוסי דבחד בשבת איקבע ירחא, והיה ניסן ואייר כסדרן, חודש אחד מלא וחודש אחד חסר, ומכל מקום היה חג ביום ערב שבת שהוא ו' בסיון, ושבת אחר זה שהוא ז' בסיון - ניתנה תורה^{סא}. אם כן בין לרבנן ובין לר' יוסי לא

^{יז} דסתם רבי אלעזר בגמ' - רבי אלעזר בן פדת (סדר תנאים ואמוראים ח"ב אות כז).

^{יח} דהרי הוא היה תלמידו של רבי יוחנן, ובזמן רבי יוחנן היו מקדשים על פי הראיה, כדמוכח מהגמ' בר"ה (דף כא ע"א). [ועיין שם עוד מה שהביא ראיא שהיה בזמן שמקדשים על פי הראיה].

^{יט} ובהעמק שאלה (שאילתא קז) הוסיף להקשות, שהרי בגמ' יומא (דף ד ע"ב) מוקמינן רבי אלעזר דסבירא כרבי עקיבא, דקאי בשיטת רבי יוסי, דבשבעה בסיון ניתנה תורה לישראל. ואם כן אפילו אם נאמר שבזמנו של רבי אליעזר בן פדת כבר לא קידשו את החודש על פי הראיה אלא על פי החשבון, שלעולם יחול חג עצרת בששה בסיון, עדיין יש להקשות שהרי לשיטתו בשבעה בחודש ניתנה תורה לישראל, ולמה אמר שבעצרת ניתנה תורה לישראל.

^ס לפי העמק שאלה (שהובא בהערה הקודמת), אפשר לתרץ בענין אחר, שאף שסובר כרבי יוסי שבשבעה בסיון ניתנה תורה, מכל מקום אפשר לומר שהיה זה ביום החמישים לספירה, והיה אז יום טוב, וכמו שכתב רבינו לעיל, ועל כן שפיר אפשר לומר על חג העצרת שבו ניתנה תורה לישראל, וכמו שמתבאר בדברי רבינו.

^{סא} ראה לעיל לוח 2.

ניתנה תורה ביום טוב עצרת, ועל כן לא שייך לומר על חג העצרת דהוי יום שניתנה תורה. אבל לסדר עולם אם כן ניתנה התורה ביום טוב, אף דאינו חל תמיד שווה בימי החודש, דאז היה בוא"ו בסיון ועתה הוא יכול לחול גם בה' או בזי"ן בסיון, מכל מקום שייך שפיר לומר דיום טוב הזה ניתנה בו תורה, ושייך שפיר דבעינן 'לכם', כן נראה לי פשוט.

[ונראה לפסוק כברייתא דסדר העולם כיון שאמוראי בתראי פסקו כמותו] ומזה נ"ל [- נראה לי] גם כן דהלכה כברייתא דסדר עולם³⁰, כיון דאמוראי בתראי סבירא ליה כוותיה, דהיינו רבי אלעזר בן פדת [וכמו שנתבאר], ומר בריה דרבינא דיתיב כולי שתא בתעניתא בר מעצרת, ור' יוסף שם דעבדי ליה עגלא תילתא, דאמר אי לאו האי יומא כו' [- דקא גרים, כמה יוסף איכא בשוקא], דמשמע דכולהו סבירא להו שבעצרת ניתנה תורה לישראל, ואם כן צריך לומר דכולהו סבירא להו כהברייתא דסדר עולם דהיה מתן תורה ביום טוב. אבל לפי הברייתות דבה' בשבת יצאו, אם כן היה מתן תורה ביום שאחר יום טוב, ואי אפשר לומר על חג העצרת שהוא יום שניתנה בו תורה, אם הוא חל ביום ה' או ז' בסיון³¹. כן נראה לעניות דעתי בעזרת השי"ת.

[אם פוסקים להלכה שאסור להתענות בחג השבועות]

[קושיית המגן אברהם למה לא הביא הרמ"א שאסור להתענות בשבועות] ועיין במג"א (סימן תר"ד ס"ק א) שהקשה על רמ"א שכתב שם (סעיף א), דבערב יום הכיפורים אסור להתענות אפילו תענית חלום. והוא נובע מהש"ס שהבאנו³², דמר בריה דרבינא הוי יתיב בתעניתא כולי שתא לבר מעצרת ומפוריא ומעלי יומי דכיפורי [- ערב יום הכיפורים], והיינו [- והכוונה בגמ'] שאם היה לו תענית חלום בכל השנה היה מתענה, אף בשבתות ובימים טובים, ורק בשלושה ימים הללו לא היה מתענה אפילו

³⁰ ונפקא מינא בזה, הוא לענין מה שיתבאר בסמוך בדברי רבינו, אם מותר להתענות תענית חלום בחג השבועות. ³¹ ועיין שם בצ"ח (הנ"ל) שהביא בשם הרמב"ם (הלכות קידוש החודש פרק ה הלכה ג) שעד ימי אביי ורבה היו מקדשים את החודש על פי הראיה, ואם כן רב יוסף שהיה בר פלוגתא של רבה שהיה רבו של אביי, בוודאי שהיה בזמן שמקדשים על פי הראיה. וגם מר בריה דרבינא היה בדורו של רבא, שהרי רב נחמן בר יצחק אמר עליו (ברכות דף לט ע"ב, שבת דף סא ע"א) 'יורא שמים יוצא ידי שניהם - ומנו מר בריה דרבינא', ורב נחמן בר יצחק היה מתלמידיו של רבא (תוס' ב"ב דף מו ע"א ד"ה שלח). [ועיין עוד להלן הערה סח].

³² היינו המהרי"ל (סוף הלכות ימים נוראים) שממנו העתיק הרמ"א דין זה, למד זה מהא דמר בריה דרבינא.

תענית חלום^{טו}. והקשה המג"א, מאי טעמא לא כתב רמ"א בשבועות דאסור להתענות אפילו תענית חלום, הא שווים הם ערב יום הכיפורים וחג השבועות.

[מר בריה דרבינא סובר כברייתא דסדר עולם והרמ"א סובר כברייתות אחרות] ולפי מה שכתבנו, דמר בריה דרבינא סובר כהברייתא דסדר עולם, אם כן הוי חג השבועות יום שניתנה בו תורה, ועל כן לא היה מתענה. אבל אפשר דרמ"א סובר כדעת הטור (בסימן ת"ל) שכתב כהברייתא דבה' בשבת יצאו ישראל ממצרים^{טז}, אם כן התורה דניתנה בשבת לא היה אז יום טוב^{טז}, על כן מותר להתענות בחג השבועות, שאינו יום שניתנה בו תורה, ומכל מקום צריך עיון^{טז}.

^{טו} שאם אפשר לפרש כפשוטו שהיה מתענה כל השנה, שהרי יש בו שבתות וימים טובים שאסור להתענות בהם, אלא הכוונה שאם אירע לו תענית חלום בכל ימות השנה היה מתענה, אפילו בשבתות ובימים טובים, [שמותר להתענות בהם תענית חלום], חוץ מחג השבועות ופורים וערב יום כיפור שלא היה מתענה בהם אף תענית חלום. [כן פירשו התוס' (ברכות דף מט ע"א ד"ה אי בעי), וכן כתב הרשב"א (שו"ת ח"ד סי' רס"ב). וכן כתב המהר"ל הנ"ל בשם ראבי"ה. אמנם יש ראשונים שפירשו את הגמ' כפשוטו שהתענה בכל השנה, (ראה הגהות מיימוניות הלכות תעניות פרק א הלכה ו אות ב, ועיין עוד בבית יוסף סימן רפח)].

^{טז} ראה לעיל הערה מא.

^{טז} כיון שמיום ה' בשבת עד השבת שלאחר שבעה שבועות הוא חמישים ואחד יום, [וכמו שביאר רבינו לעיל, ראה לוח 2].

^{טז} ויש לעיין, שהרי בימינו אנו שמקדשים את החודש על פי החשבון, שאז חל חג השבועות לעולם בששה בסיון, שהוא יום שניתנה בו תורה לדעת רבנן, וכן אנו אומרים בתפילה 'זמן מתן תורתנו', [וכמו שהביא רבינו לעיל בשם המג"א, (ראה לעיל ושם בהערה מב)], אם כן שפיר הוי יום שניתנה בו תורה לישראל, ומדוע לא הבין הרמ"א דין זה דמר בריה דרבינא שמשום שהוא יום שניתנה בו תורה אסור להתענות בו.

ואולי יש לומר, שרבינו סובר שהמקור לכך שאסור להתענות הוא מר בריה דרבינא, ואם אנו פוסקים כברייתות אחרות, אזי אף שבזמנינו הוא יום שניתנה בו תורה, אבל כיון שבזמנו הרי היינו פוסקים שמותר להתענות בחג השבועות, אם כן אין אנו פוסקים כמותו, ואם נרצה לומר שבחג השבועות אסור להתענות, נצטרך למצוא לזה אמורא אחר שתיקן שכיון שבזמנינו חל לעולם חג השבועות בששה בסיון יהיה אסור להתענות בו, משום שהוא יום שניתנה בו תורה לישראל, וכיון שלא מצאנו שום אמורא כזה, על כן אין לנו לאסור חג השבועות בתענית. [אלא אם כן נאמר שמר בריה דרבינא היה כבר בזמן שקידשו את החודש על פי החשבון כבזמנינו, (ראה לעיל הערה סג)].

ובשולי המנחה כתב לתרץ, שמר בריה דרבינא לא היה מתענה בחג השבועות משום שהוא יום שניתנה תורה לישראל, אלא אם כן התורה ניתנה בחג השבועות עצמו, ולא בששה בסיון שהוא בחג השבועות לפי חשבוננו. שכיון שאם חג השבועות לא נתקן כחג מתן תורה, אם כן אי אפשר לומר על החג הזה 'בעינן נמי לכם', שהרי אין לזה שייכות לחג אלא לששה בסיון, ואף אם לפי חשבוננו חג השבועות חל בששה בסיון זה עדיין אינו מחייב את החג באכילה ושתייה. [שאף אם יכולים לומר 'זמן מתן תורתנו', שאכן כן הוא לדעת רבנן, אבל אי אפשר לחייב את היום טוב באכילה ושתייה מחמת היום הזה]. ועל כן מוכרחים אנו לומר שמר בריה דרבינא סבר שעיקר החג ניתן כחג מתן תורה, וביום החמישים ניתנה תורה כדעת הסדר עולם, ולכן הוא חלק מעניני החג, ואסור להתענות בו. והרמ"א מאחר שפסק כדעת הטור, אם כן אינו פוסק שביום החמישים ניתנה תורה לישראל, אם כן אין זה עיקר החג, אלא שביום שיש בו בסיון - שהיה אחר החג - ניתנה תורה, ועל כן לא פסק שאסור להתענות בו. [ולפי זה אין אנו מוכרחים לומר שמר בריה דרבינא ורב יוסף היו בזמן שמקדשים על פי הראיה, (ראה לעיל הערה סג), שהרי לדעת רבינו אף בזמנינו שמקדשים את החודש על פי החשבון, אם מתן תורה אינה חלק מהחג, אלא שעל פי החשבון נקלע ביום מתן תורה, אין איסור להתענות בו, על כן מוכרח הוא שמר בריה דרבינא ורב יוסף סברו כדעת הברייתא דסדר עולם].

[איך בנה משה מזבח ביום טוב]

[בחמשה בסיון בנה מזבח ולדעת רבנן היה יום טוב בחמשה בסיון ואיך בנה את המזבח] **ועיין בגמ' דשבת (דף פח ע"א) דבה' בסיון בנה משה מזבח^ט. ולכאורה לדעת רבנן^ז דשבת היה אז ששי בסיון, וחודש אייר היה מעובר, ואם כן ערב שבת היה יום החמישים לספירה, והיה אז חג העצרת^א. אם כן קשה, היאך בנה משה מזבח בערב שבת - ה' בסיון שהיה אז יום טוב, הא אין בנין בית המקדש דוחה יום טוב^ב.**

[תירץ הטורי אבן שעדיין לא נצטוו במצות הרגלים]

ובטורי אבן בחגיגה (שם בסוגיא דעולות שהקריבו ישראל במדבר כו' - דף ו ע"א) הקשה זה^ג. ותירץ דכיון דהיה זה לפני מתן תורה, ולא נצטוו עוד על שביתת הרגלים, על כן בנה משה מזבח אף ביום טוב.

[אף שמשה קיים את התורה מכל מקום כאן היה ציווי הבורא] **ואף דמשה רבינו עליו השלום בודאי היה מקיים כל התורה עד שלא ניתנה^ד, ואם כן גם היה שומר את הרגלים לבלי לחללם, ואם כן איך בנה מזבח ביום טוב. אך בודאי בנין המזבח היה על פי הדבור ברוך הוא, ועל כן בנה מזבח ביום טוב על פי ציווי הבורא ברוך הוא^ה.**

^ט כמו שנאמר (שמות כד, ד) "וישכם בבוקר, ויבן מזבח תחת ההר". והוא המזבח האמור בסוף פרשת משפטים (שם ד - ט), שהקריב עליו משה שלמים ועולות, ועימהם כרת את הברית עם ישראל.
^ז על פי סוגית הגמ' (דף פז ע"ב) שרבנן סוברים כברייתות האחרות, שבחמישי בשבת יצאו ישראל ממצרים. ולא כפי המשך הסוגיא (דף פח ע"א) שרבנן סוברים כברייתא דסדר עולם, שבערב שבת יצאו ישראל ממצרים.
^א ראה לוח 2.

^ב כמו שאמרו בשבועות (דף טו ע"ב). ולמידים זאת מן הפסוק (ויקרא יט, ל) "את שבתותי תשמורו ואת מקדשי תיראו אני ה'", אתם והמקדש חייבים בכבודי, שאין בנין בית המקדש דוחה שבת ויום טוב (רש"י שם).

^ג ובשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' קמג) כתב לתרץ קושיית הטורי אבן, שבגמ' שבת אמרו זה רק לשיטת רבי יוסי שבחמישי בנה מזבח, ומי יאמר שגם רבנן סוברים שבחמישי בנה מזבח. ואף שרש"י בחגיגה (שם ד"ה ישנה) כתב: בחמישי בנה מזבח והקריב עליו קרבן, בששי ניתנה תורה. משמע שגם לדעת רבנן שבשישי ניתנה תורה לישראל גם כן בנה מזבח בחמישי. אמנם ראה שם במסורת הש"ס שהגיה בדברי רש"י 'בחמישי בנה מזבח והקריב עליו קרבן, בששי לא היה לו פנאי, ואחר כך בשבת ניתנה תורה', הרי דגם רש"י אינו הולך אלא בשיטת רבי יוסי, ולרבנן מאן יימר שבנו מזבח בחמישי, [ועיין שם מה שהאריך לתרץ קושיות אלון]. [וראה בפירושו הרמב"ן על התורה (שמות כד, א) שכתב על פי דעת רבנן שבשישי ניתנה תורה, הרי בנית המזבח היה בשבעה בו, והיה זה אחר מתן תורה].

^ד כמו שאמרו בגמ' יומא (דף כח ע"א): מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם. היו במצרים - ישיבה עמהם וכו'. אמר רב, קיים אברהם אבינו כל התורה כולה וכו'. וכן אמרו במדרש (שמות רבה פ"א סי' כח) שמשה רבינו בחר להם לישראל את יום השבת למנוחה. [ועיין עוד בפרשת דרכים (דרך האתרים דרוש א) שהאריך שם בדבר, אם מה שקיימו האבות וביניהם אחריהם את התורה עד שלא קיבלו אותה, אם יצאו מכלל בני נח להיחשב כישראל, או שרק החמירו על עצמן כישראל, אבל עדיין נחשבו כבני נח].

^ה הנה אם נאמר שכשקיימו את התורה עד שלא ניתנה, נחשבו כבני נח ורק החמירו על עצמן את מצוות התורה, [ראה לעיל הערה קודמת], אם כן יש לפרש כוונת רבינו, שכאן כיון שיש ציווי ה' מפורש, אזי הוא דוחה את מה שקיבלו על עצמם בתורת חומרא. ואף אם נאמר שהיה להם דין ישראל, מכל מקום כיון שיש ציווי ה' מפורש לדחות את יום טוב, בוודאי יכול לדחות יום טוב. [אלא שאם כן, אין זה התירוף שתירץ הטורי אבן שהיה זה לפני מתן תורה, שאף אם זה היה אחר מתן תורה גם היה נדחה יום טוב מפני ציווי ה' מפורש. ולכן נראה שרבינו נוקט יותר כדרך הראשון שנתבאר].

ואף שאינו מפורש הצייוי בתורה, ואם כן מהיכי תיתי שהיה כאן ציווי ה' על זה. כבר כתב הרמב"ן בפירוש התורה (ויקרא ט, ב) ע"י, דכמה דברים נכתב בתורה שאמר או עשה משה ולא נזכר הצייוי ע"י, וכ"מ [- וכמה מקומות ע"י] נזכר הצייוי שאמר ה' למשה, ולא נזכר שאמר משה זאת לבני ישראל, כי אינו צריך לפרש. כי ידוע מה שאמר משה רבינו עליו השלום היה הכל מפי הגבורה, וכל מה שאמר לו ה' אמר לישראל, ואינו צריך לפרש זה. והכי נמי הכא, כשבנה משה מזבח, נצטווה כן מפי הגבורה ע"י.

[פירוש ממחרת השבת - ממחרת יום טוב הראשון של פסח]

ומה שכתב הרב המחבר ופירוש ממחרת השבת, כלומר כו' [- ממחרת יום טוב ראשון של פסח שבו דיבר תחילה, דאי בשבת בראשית אם כן לא יודיענו אי זהו].

[אף שטעם שהביא רבינו נדחה שם בגמ']

עיי' במנחות (דף פה) [סה] ע"ב ודף סו ע"א) הרבה תנאים שלמדו על זה לימודים שונים, מנין שפירוש 'ממחרת השבת' היינו ממחרת יום טוב ראשון של פסח. ור' יוסי (בברייתא השניה ע"י) למד זאת מזה דכיון שלא נתפרש בתורה איזה שבת הוא, לא ידעינן אי זהו [- איזה שבת הכוונה], אלא על כרחך 'ממחרת השבת' הכוונה ממחרת יום טוב הראשון של פסח, והוא כמו שפירש הרב המחבר. ועיי' בסוף מסקנת הש"ס דעל כולהו תנאי אית להו פירכא

^י וראה עוד שמות י, א; יא, א; טז, ד. במדבר ל, ב.

^י כגון בפרשת שמייני נאמר כל פרשת שמייני למילואים, ולא נזכר בתורה שנצטווה משה בזה. וכן בפרשת נדרים נאמר (במדבר ל, ב) "וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמור, זה הדבר אשר צוה ה'", ולא נאמר בו ציווי ה' אלא משה. ע"י אולי הכוונה 'כל מקום', שהרי כמעט בכל התורה כולה נאמר "וידבר ה' אל משה לאמור", ולא נאמר אחר כך שאמר זה לבני ישראל. [וראה רמב"ן (במדבר ל, א): מפני שאין הכתוב צריך לומר במשה שאמר לבני ישראל כל אשר צוה אותו ה', ואין הדרך בתורה שיאמר כן בכל פרשה ופרשה].

^ט יש לעיין, שכל מה שכתב הרמב"ן זהו רק לגבי ציוויים שאמר משה לאהרון ולישראל ולא נאמר בתורה הצייוי שאמר ה' למשה, על זה כתב הרמב"ן שבוודאי שאמר ה' למשה, אלא שלא נצרך להאריך בזה. אבל לא מצינו שכל מה שמשה עשה היה זה על פי ציווי השכינה, ואולי כוונת רבינו שכל דבר שעשה משה לגבי כל כלל ישראל היה זה על פי ציווי ה'. [וראה במה שפירש הרמב"ן (במדבר טז, ה) לגבי ציווי משה במעשה קרח שהמאתים וחמישים איש יקטירו קטורת, מביא הרמב"ן שיש שפירשו שהיה על פי ציווי ה', אך זה לא נכתב בתורה. אולם הרמב"ן עצמו מפרש שהיה זה ברוח הקודש ולא בנבואה, ועל כן לא נאמר זה בפירוש כנבואה. ואם כן יש לומר שכוונת רבינו כאן גם כן אינו לציווי מפורש, אלא כיון שמשה ידע ברוח קודשו שזה רצון ה' שיבנה מזבח, הרי זה דוחה את יום טוב (ועיי' לעיל בהערה עה, ודוק). וראה עוד דהנה בגמ' (שבת דף פז ע"א) אמרו: שלושה דברים עשה משה מדעתו, והסכים הקדוש ברוך הוא עמו. אפשר ללמוד מזה, שכל מה שעשה משה - עשה מפי הגבורה, ורק שלושה דברים אלו עשה משה מדעתו. אך לאידך גיסא יש לומר, ששלושה דברים היו שהסכים הקדוש ברוך הוא עימו, ובשאר דברים לא הסכים. וצריך עיון].

^פ כיון שהצדוקים למדו ש'ממחרת השבת' היינו ממחרת שבת ממש ולא ממחרת יום טוב, ועל כן הביאו הרבה תנאים ראייה שלא כדעתם הכוזבת.

^{פא} בגמ' שם יש שני ברייתות שמובאים דברי תנאים שרצו להוכיח ש'ממחרת השבת' הכוונה ממחרת יום טוב הראשון של פסח, בברייתא הראשונה מובאים דברי רבי אליעזר, רבי יהושע, רבי ישמעאל, ורבי יהודה בן בתירא. בברייתא השניה מובאים דברי רבי יוסי בר יהודה, רבי יהודה בן בתירא, רבי יוסי הביא ב' ראיות, ורבי שמעון בן אלעזר.

לראייתם, וגם על ר' יוסי (בראייתו הראשונה) **אית ליה פירכא, אלא** [- חוץ מ] **תרי תנאי בתראי בין בברייתא קמייתא ובין בברייתא בתרייתא שאין עליהם פירכא**.²⁷

[מכל מקום כיון שאין בזה נפקא מינה נקט רבינו החינוך טעם זה] **ואף שלטעם שנקט הרב המחבר יש פירכא, מכל מקום כיון דאין בזה נפקא מינה להלכה כפי איזה ראייה נוקטים, על כן נקט הרב המחבר טעם זה, ולא נקט שאר ראיות שאין עליהם פירכא**.²⁸ [ו- שהרי] **עיקר הדברים קבלה בידינו, כמבואר ברמב"ם** (הלכות תמידין ומוספין פרק ז הלכה יא) **דכן ראינו הנביאים והסנהדרין שבכל דור ודור עד משה רבינו עליו השלום, שהיו מניפין העומר ביום טוב שני של פסח**.²⁹

ועיין רמב"ם שהביא עוד ראייה לכך ש'ממחרת השבת' היינו ממחרת יום טוב ראשון של פסח, (והוא בפרק ז מהלכות תמידין ומוספין שם) פה, [ו- אך] אף על פי כן, הרמב"ם הביא תחילה את עיקר הדברים, והוא שדבר זה קבלה בידינו איש מפי איש עד משה רבינו עליו השלום, ואין להאריך.

²⁷ היינו רבי יהודה בן בתירא ורבי ישמעאל בברייתא הראשונה, ורבי יוסי בראייתו השניה ורבי שמעון בן אלעזר בברייתא השניה.

²⁸ וכן כתב רש"י על התורה (ויקרא כג יא): ממחרת השבת יניפנו הכהן - ממחרת יום טוב הראשון של פסח, שאם אתה אומר שבת בראשית אי אתה יודע איזהו. וכתב על זה הרמב"ן: ובאמת שזו גדולה שבראיות בגמרא, כי מה טעם שיאמר הכתוב כי תבואו אל הארץ וקצרתם את קצירה תביאו העומר ממחרת שבת בראשית, כי יש במשמע שבאיזה זמן מן השנה שנבוא לארץ ונקצור קצירה יניף הכהן העומר ממחרת השבת הראשונה שתהיה אחרי ביאתנו לארץ, והנה אין לחג השבועות זמן שימנה ממנו. ועוד על דרך הזה לא נדע בשנים הבאות אחרי כן מתי נחל לספור, רק מיום החל חרמש בקמה כפי רצוננו, ואלה דברי תוהו. אבל אם יהיה "ממחרת השבת" יום טוב כפי קבלת רבותינו, יבוא הענין כהוגן, כי צווה הכתוב תחילה שנעשה בחדש הראשון חג המצות שבעת ימים, וביום הראשון שבתון וביום השביעי שבתון וכל מלאכת עבודה לא נעשה, ואחר כך אמר כי כאשר נבוא אל הארץ נביא ממחרת השבת הזאת הנזכרת עומר התנופה, והיא השבת הראשונה הנזכרת כאן.

²⁹ אפשר שכוונת רבינו לומר, שכיון שהפירכא שיש על ראיית ר' יוסי אינו פירכא גמורה, שהרי הפירכא היא מנין ש'ממחרת השבת' זה יום טוב הראשון של פסח, אולי זה יום טוב האחרון של פסח. ואם כן שפיר הביא ר' יוסי ראייה נגד טענת הצדוקים ש'ממחרת השבת' הכוונה ממחרת שבת ממש ולא ממחרת יום טוב, אלא שאינו ראייה גמורה שהוא יום טוב ראשון. ועל זה כתב רבינו שעל זה לא היה צריך להביא הוכחה, כיון שכן ראינו הנביאים שבכל דור ודור, וכמו שאין צריך להביא ראייה שכבש שלנו הוא כבש האמור בתורה, ורק להזים טענת הצדוקים הוצרך להביא ראייה על כך. [ולכך הביא רבינו ראייה מהרמב"ם, שגם כן הביא ראייה שאפשר לפרוך אותו, שהרי נאמר בנביא 'ממחרת הפסח', ומי יימר שהוא יום טוב ראשון של פסח, אולי הוא יום טוב אחרון של פסח. אלא בוודאי שעל עצם הענין אין צריך להביא ראייה, רק להזים טענת הצדוקים].

³⁰ וזה לשונו שם: והרי נאמר בתורה (ויקרא כג, יד) "ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה", ונאמר (יהושע ה, יא) "ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי". ואם תאמר שאותו הפסח בשבת אירע כמו שדמו הטפשים, היאך תלה הכתוב היתר אכילתם לחדש בדבר שאינו העיקר ולא הסיבה אלא נקרה נקרה. אלא מאחר שתלה הדבר במחרת הפסח, הדבר ברור שמחרת הפסח היא העילה המתרת את החדש, ואין משגיחין על אי זה יום הוא מימי השבוע.

בני התורה בוללת כל השמות שמקורם

מכון תורני

אזר בשלמה

• בארץ הקודש •

